

Krajewska, Maria

Erazm Majewski i archeologia w Towarzystwie Opieki nad Zabytkami Przeszłości

Światowit 8 (49)/Fasc.B, 13-25

2009-2010

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez **Muzeum Historii Polski** w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

MARIA KRAJEWSKA

ERAZM MAJEWSKI I ARCHEOLOGIA W TOWARZYSTWIE OPIEKI NAD ZABYTKAMI PRZESZŁOŚCI (PL. 1–8)

W zbiorach Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie znajduje się dokumentacja, zawierająca informacje o procesie powstawania Towarzystwa Opieki nad Zabytkami Przeszłości (TOnZP) i o roli, jaką w nim pełnił jeden z jej członków założycieli – Erazm Majewski¹ (Ryc. 1). Są to listy, pisma urzędowe, druki, projekt Ustawy Towarzystwa z uwagami E. Majewskiego oraz jego notatki i komentarze². Dzięki nim można dokonać rekonstrukcji wydarzeń związanych z dziejami tej organizacji w latach 1905–1910.

Pomysł utworzenia instytucji, zajmującej się inwentaryzacją i ochroną zabytków, kontrolą ich stanu oraz nadzorem prac konserwatorskich, narodził się w środowisku intelektualistów warszawskich. Pierwsze dyskusje na temat

możliwości i konieczności jej powołania odbywały się od połowy 1905 r. w domu mecenasa Włodzimierza Powichrowskiego³ przy ulicy Włodzimierskiej 14 w Warszawie. Tam zawiązała się grupa inicjatywna, która wkrótce podjęła decyzję o powiększeniu swego składu. W jej imieniu W. Powichrowski zwrócił się 28 października 1905 r. z propozycją współpracy do E. Majewskiego, którego znał osobiście, gdyż był jego doradcą prawnym w interesach⁴: *Szanowny Panie Redaktorze⁵. Pierwsze posiedzenie w kwestyi⁶ ustawy Towarzystwa Opieki nad zabytkami polskimi odbyło się u mnie zeszłej Niedzieli w szczupłym gronie osób jako to: pp.[panowie] Profesor Korzon⁷, Aleksander Kraushar⁸, Zieliński⁹, Cercha¹⁰, Herman¹¹ prezes Tow.[arzystwa] Zach.[ęty]*

¹ Rola warszawskiego przemysłowca, intelektualisty Erazma Majewskiego (1858–1922) w życiu naukowym, literackim, społecznym i kulturalnym Warszawy oraz jego działalność i osiągnięcia były przedmiotem licznych omówień (BLOMBERGOWA 1996; DUTKIEWICZ 1983; KOŁAKOWSKI 1996; KOSTRZEWSKI 1949: 99–102, 104–106; KRAJEWSKA 2006; 2008; LECH 1996; SZACKI 1996 – tu także bibliografia prac o E. Majewskim jako myślicielu społecznym; WROŃSKA 1977 – tu także tłumaczenia listów G. Kossinny do E. Majewskiego i odpowiedzi E. Majewskiego; 1986: 22–61; ZEMANEK 1996). Znane są również podstawowe fakty z jego biografii (LANDAU 1974; MODRZEWSKA 1983).

² Wymienione dokumenty wchodziły w skład spuścizny Erazma Majewskiego, znajdującej się w Pracowni Dokumentacji Naukowej Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie (nr inw. PDN 3757).

³ Włodzimierz Powichrowski (zm. 1915), wychowanek Szkoły Głównej w Warszawie, prawnik. Członek Komitetu Towarzystwa Kredytowego, radca prawny Towarzystwa Miłośników Historii. Prowadził w Warszawie kancelarię adwokacką. Jedyne informacje biograficzne znajdują się w jego nekrologu, gdzie nazwano go „wytrawnym jurystą” oraz podkreślono jego inicjatywę i zasługi przy powołaniu Towarzystwa Opieki nad Zabytkami Przeszłości („Świat” XIX (1915), nr 36, 8).

⁴ *Listy...*, teka IX, kieszonka 19, nr 3757/A/1798.

⁵ E. Majewski był tytułowany redaktorem, gdyż od 1899 r. pełnił funkcję redaktora naczelnego dwóch naukowych czasopism: rocznika zajmującego się archeologią „Światowit” i miesięcznika poświęconego krajoznawstwu i ludoznawstwu „Wiśła”. Należał także do komitetu redakcyjnego miesięcznika krytyczno-bibliograficznego „Książka”.

⁶ We wszystkich cytatach zachowano ortografię i interpunkcję oryginałów.

⁷ Tadeusz Korzon (1839–1918), historyk, badacz dziejów wojen i handlu. Uczestnik powstania styczniowego, przedstawił warszawskiej szkole pozytywistycznej. Od 1897 r. kierował prywatną biblioteką Ordynacji hr. Zamoyskich w Warszawie. Od 1903 r. był członkiem Polskiej Akademii Umiejętności.

⁸ Aleksander Kraushar (1843–1931), adwokat, historyk, publicysta, działacz społeczny i kulturalny. Publikował materiały źródłowe z historii Polski (szczególnie dotyczące historii Żydów w Polsce), pisał także pamiętniki. Opracował monografię „Towarzystwo Warszawskie Przyjaciół Nauk 1800–1832” w ośmiu tomach (wyd. 1900–1911). Był jednym z członków założycieli Kasy im. Józefa Mianowskiego. W TOnZP pełnił funkcję przewodniczącego Komisji Starej Warszawy (*Listy...*, teka V, kieszonka 23, nr 3757/A/1127).

⁹ Być może w opisanym spotkaniu brał udział zaprzyjaźniony z naukowym środowiskiem warszawskim Gustaw Zieliński (1870–1930). Był archeologiem amatorem, etnografem, numizmatykiem i kolekcjonerem, współpracował z Towarzystwem Naukowym Płockim. Zajmował się problematyką konserwacji zabytków. Dokonał przeglądu stanowisk archeologicznych ówczesnej guberni płockiej, współpracował z E. Majewskim (KRAJEWSKA 2007: 240–241).

¹⁰ Cercha – nazwisko malarzy i rysowników działających w Krakowie w XIX w. i na początku XX w. W opisywanym spotkaniu prawdopodobnie brał udział Stanisław Cercha (1867–1919), malarz, historyk sztuki, etnograf, badacz folkloru podmiejskiego Krakowa, autor „Pomników Krakowa” – trzytomowego zbioru rysunków nagrobków krakowskich.

¹¹ Juliusz Herman (1858–1933), kupiec, malarz, kolekcjoner dzieł sztuki. Malarstwa uczył się u Wojciecha Gersona i w Akademii Monachijskiej. W latach 1904–1916 był prezesem Towarzystwa Zachęty Sztuk Pięknych. Był materialny zapewniało mu, odziedziczone po ojcu, dobrze prosperujące przedsiębiorstwo handlowe.

*Sztuk pięknych*¹², Broniewski¹³, budowniczy Wojciechowski¹⁴, Mirosławski¹⁵, Meyet¹⁶, Hr[abia] Edward Kasiński¹⁷; na tem przedwstępnem informacyjnem zebraniu postanowiliśmy zaprosić do naszego grona badaczy i miłośników naszej przeszłości, skutkiem czego zaprosiliśmy na 4 Listopada i Szanownego Redaktora jako zasłużonego i cenionego w świecie naukowym Badacza i mam nadzieję, że udział Jego będzie dla sprawy naszego ukonstytuowania bardzo owocnym i pożądanym. Co się tyczy zapytań Szanownego redaktora co do zakresu działalności Towarzystwa to sędzę, że odpowiedź na nie daje paragraf 10 projektu Ustawy pozwalający Zarządowi respective¹⁸ Towarzystwu dzielić się na sekcje i już przy przedwstępnych debatach wylaniały się poszczególne Kola działalności jak np. Koło Miłośników Warszawy itp., zatem i w kierunku badania i zbierania pamiątek przestarzej przeszłości może się utworzyć sekcja archeologiczna, jednem słowem redakcja projektu ustawy miała na względzie objąć wszystkie kierunki działalności mającej na celu ochronę naszych zabytków czy to z przestarzej naszej słowiańskiej przeszłości, czy też historycznej polskiej. Dyskusja w przyszłą

*Sobotę rzecz całą rozstrzygnie. Raczy Szanowny Redaktor nie odmawiać nam swego cennego współudziału i przyjąć wprawy prawdziwego poważania i wysokiego szacunku*¹⁹.

Tworząca się organizacja otrzymała tymczasową nazwę Towarzystwo Opieki nad Historycznymi Pamiątkami i Zabytkami Sztuki i Kultury Polskiej. Został także opracowany projekt „Ustawy” Towarzystwa, ale wymagający konsultacji, więc W. Powichrowski zwrócił się w tej sprawie do E. Majewskiego i przesłał mu ów projekt (Ryc. 2) z prośbą o ocenę merytoryczną. Dołączył zaproszenie na spotkanie dyskusyjne nad ostateczną redakcją „Ustawy”, które miało się odbyć w sobotę 4 listopada 1905 r., o godzinie ósmej wieczorem, w gmachu Muzeum Przemysłu i Rolnictwa²⁰ przy ul. Krakowskie Przedmieście 66.

Należy sądzić, iż E. Majewski zaproszenie przyjął. Przeprowadził także analizę projektu „Ustawy” i na tej podstawie powstającą organizację uznał za *nienaukową*²¹ (Ryc. 3). Zasugerował zatem, aby inicjatorzy zdecydowali, czy celem Towarzystwa będzie *tylko opieka nad zabytkami*, czy także ich *badanie i studiowanie*. W kontekście tej decyzji

¹² Towarzystwo Zachęty Sztuk Pięknych w Królestwie Polskim zostało założone w Warszawie, w 1860 r., przez malarzy Aleksandra Lessera (1814–1884) i Wojciecha Gersona (1831–1901). Była to organizacja skupiająca artystów i miłośników sztuki. Do jej zadań należało popularyzowanie sztuki polskiej, pomoc młodym artystom, działalność wydawnicza, wystawiennicza i konkursowa. Gmach siedziby Towarzystwa wybudowany został w 1900 r. w Warszawie przy Placu Małachowskiego 3, według projektu Stefana Szyllera. Wówczas nazywano go Pałacem Sztuki. Dziś budynek nazywany jest „Zachętą”.

¹³ Kazimierz Broniewski (ur. ok. 1864), malarz, ilustrator, historyk i popularyzator sztuki. Wystawiał w Zachęcie w latach 1890–1898 i w Salonie Krywulca w 1905 r. Publikował prace z zakresu historii sztuki i krytyki artystycznej w czasopiśmie warszawskich. Był działaczem i członkiem Komitetu Towarzystwa Zachęty Sztuk Pięknych w latach 1901–1910. Pełnił funkcję sekretarza w TOnZP w latach 1906–1912, pobierał za to niewielkie wynagrodzenie (TATARKIEWICZ 1958: 157).

¹⁴ Dwoch „budowniczych” Wojciechowskich działało w TOnZP. Autor listu nie podaje imienia, więc nie można stwierdzić jednoznacznie, czy autorowi cytowanego listu chodzi o Konstantego czy o Jarosława.

Konstanty Wojciechowski (1841–1910), warszawski architekt, wychowanek Szkoły Głównej. Prowadził własne biuro projektowe. Członek Towarzystwa Naukowego Warszawskiego (TNW). Wymieniany w publikacjach jako jeden z członków założycieli TOnZP. Projektował głównie obiekty sakralne (kościół, pomniki grobowe, kaplice, cerkwie).

Jarosław Marian Wojciechowski (1874–1942), syn Konstantego, warszawski architekt i konserwator zabytków. Prowadził prace konserwatorskie kamienicy Baryczków i pałacu w Wilanowie. W 1915 r. został powołany do Rady Artystycznej miasta stołecznego Warszawy. W latach 1918–1919 pełnił funkcję naczelnika Wydziału Zabytków w Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, a w latach 1919–1939 wykładał konserwację

zabytków na Politechnice Warszawskiej. Był także członkiem TNW.

¹⁵ Nie udało się ustalić bliższych danych o tej osobie.

¹⁶ Leopold Méyer (1850–1912), adwokat, teoretyk prawa, bibliofil, kolekcjoner, literat i filantrop. Był cenionym badaczem epoki romantyzmu. Publikował także opracowania z dziedziny prawniczej, teksty publicystyczne i literackie w czasopiśmie warszawskich.

¹⁷ Edward hrabia Kasiński (1870–1940), działacz społeczny, pamiętnikarz, od 1909 r. ostatni ordynat opinogórski (po Adamie hr. Kasińskim). Był współtwórcą i prezesem Towarzystwa Akcyjnego Teatru Polskiego, członkiem – a w latach 1910–1928 – prezesem TOnZP, członkiem honorowym Towarzystwa Bibliofilów Polskich. Zajmował się porządkowaniem zbiorów Muzeum Narodowego Polskiego w Rapperswilu.

¹⁸ *Respective* (łac.) względnie (*Encyklopedia Powszechna Orgelbranda*, t. XII, Warszawa 1902, 574).

¹⁹ *Listy...*, teka IX, kieszeń 19, nr 3757/A/1799.

²⁰ Muzeum Przemysłu i Rolnictwa w Warszawie powstało w 1866 r. (statut w 1875 r.) z inicjatywy Jana Tadeusza ks. Lubomirskiego (1826–1908), we współpracy z Józefem Florianem hr. Zamoy-skim (1835–1878) i Jakubem Natansonem (1832–1884). Po przeprowadzkach, od 1881 r., mieściło się przy Krakowskim Przedmieściu 66. Była to społeczna instytucja oświatowa i naukowa, która inicjowała wiele przedsięwzięć i projektów naukowych, edukacyjnych i społecznych. Posiadała pracownie i sale ekspozycyjne, w których prezentowano zbiory i organizowano odczyty. W 1928 r. zbiory archeologiczne tego Muzeum zostały przekazane do powołanego w tymże roku Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie (PMA).

²¹ Wszystkie cytaty w tym akapicie pochodzą z odręcznie sporządzonych notatek przez E. Majewskiego, będących jego komentarzem do „Ustawy” (*Listy...*, teka IX, kieszeń 19, nr 3757/A/1806c).

próbował ustalić relacje między archeologią, a powstającą instytucją. Nadanie Towarzystwu naukowego charakteru byłoby, zdaniem E. Majewskiego, warunkiem włączenia archeologii w zakres jego działań. *Archeologia przedhistoryczna jest nauką obszerną i samodzielną* – zapisał w swoich notatkach – *i nie może przytulać się jak komornica pod skrzydła instytucji o celach zaledwie tylko pokrewnych i o węższym zakresie działalności. Albo tedy trzeba troskę o archeologię hist.[oryczną] i przedh.[istoryczną] pozostawić archeologom, a poprzestać ściśle w zakresie swojego programu – albo trzeba projekt wąski rozszerzyć (zgodnie z potrzebami kraju) i stworzyć instytucję o szerokim zakresie, w którym będzie miejsce na różne sekcje np.: 1 – arch.[eologii] historycznej, 2 – arch.[eologii] przedhistorycznej, 3 – antropologii, 4 – etnologii, 6[!] – opieki nad pam.[iátkami] historycznymi i zabytkami sztuki i kultury, 5 – historii sztuki. To jest moje zapatrywanie i zapewne wszystkich przyjaciół nauki. Albo – albo. W pierwszym razie – zakładajcie panowie towarzystwo ze ściśle ograniczonymi zadaniami, w drugim trzeba przybrać do współudziału większe koło przedstawicieli archeologii historycznej i przedhistorycznej i ugruntować instytucję o szerokim zakresie. Wypadki dni ostatnich²² do gruntu zmieniają ogólną sytuację i to, co jeszcze wczoraj mogło być pożądanym, choć było półśrodkiem – to już na najbliższe jutro nie wystarcza, bo nie zaspakaja dojrzałych i szerokich potrzeb naukowych kraju. Obecnie stowarzyszenia naukowe będą już mogły zawiązywać się bez przeszkody. Zapropomował także zmiany formalne w składzie przyszłego zarządu Towarzystwa²³.*

Zapisaną w projekcie „Ustawy” nazwę Towarzystwa uznał za zbyt długą. Podał swoje propozycje: „Towarzystwo Opieki nad Starożytnościami”, „Towarzystwo Starożytnicze”, „Towarzystwo Opieki nad Zabytkami Przeszłości”. Wybór

uzależniał od decyzji włączenia zabytków archeologicznych do programu ochrony.

Ponieważ E. Majewski z powierzonego zadania, dotyczącego analizy merytorycznej „Ustawy”, wywiązał się z właściwą sobie rzetelnością i kompetencją, negocjacje o pozyskanie tak cennego współpracownika trwały. Otrzymywał zaproszenia na zebrania. Zaakceptowano jedną z proponowanych przez niego nazw organizacji: Towarzystwo Opieki nad Zabytkami Przeszłości²⁴. Namawiano go do wzięcia czynnego udziału w pracach, obiecując podejmowanie działań *w kierunku archeologicznym*²⁵. Odpowiadając na postulat E. Majewskiego założenia muzeum dla gromadzonych przez Towarzystwo zbiorów, sugerowano powołanie w przyszłości placówki muzealnej, z możliwością umieszczenia w niej zabytków archeologicznych, co dla szukającego wówczas odpowiedniego miejsca dla swoich zbiorów E. Majewskiego było kuszącą propozycją²⁶.

Tymczasem prace nad zalegalizowaniem organizacji trwały. *Szanowny Panie Redaktorze!* – pisał 8 września 1906 r. W. Powichrowski. – *Mam zaszczyt załączyć przy niniejszem zatwierdzoną i zarejestrowaną ustawę²⁷ Towarzystwa Opieki nad historycznymi pamiátkami i zabytkami sztuki i kultury polskiej (Ryc. 4), z uprzejmem zaproszeniem do wzięcia udziału w Towarzystwie, którego cele i zadania sympatycznymi być muszą dla każdego serca polskiego. Do daty zwołania Ogólnego Zgromadzenia celem obioru Zarządu, tymczasowe biuro Towarzystwa do przyjmowania zapisów na członków i udzielania wszelkich informacji, mieści się w kancelarii²⁸ niżej podpisanego. Z prawdziwem poważaniem i szacunkiem w imieniu założycieli Towarzystwa.*

[dopisek] *Szanowny Panie Redaktorze. Dowiedziawszy się z milego liściku Szanownego Redaktora o Jego powrocie²⁹,*

²² Wydarzenia rewolucyjne w 1905 r. doprowadziły do zmian politycznych w Rosji, co wpłynęło na złagodzenie polityki władz carskich wobec powoływania w Królestwie Polskim stowarzyszeń i towarzystw naukowych.

²³ Zmiany proponowane przez E. Majewskiego: powołanie 1 wiceprezesa (w projekcie – 2), 12 członków (w projekcie – 15) i kustosa (w projekcie – brak). Głos rozstrzygający w wyborach powinien mieć prezes i wiceprezes, postanowienia i decyzje zarządu winny zapadać w obecności prezesa lub wiceprezesa, sekretarza, kustosa oraz 5 członków (w projekcie – 3).

²⁴ Zanim ostatecznie została zatwierdzona nazwa Towarzystwa zaproponowana przez E. Majewskiego, używane były różne nazwy: „Towarzystwo Ochrony Zabytków” (*Listy...*, teka XI, kieszeń 23, nr 3757/A/2174; *Notatniki...*, wpis z 22.11.1906), „Towarzystwo Opieki nad historycznymi pamiátkami i zabytkami sztuki i kultury polskiej” i in. (*Listy...*, teka IX, kieszeń 19, nr 3757/A/1801; por. Aneks – pierwodruk „Ustawy...”).

²⁵ *Listy...*, teka IX, kieszeń 19, nr 3757/A/1801.

²⁶ Od 1905 r. E. Majewski czynił usilne starania o uzyskanie

osobnego lokalu na swoje zbiory archeologiczne, liczące ponad szesnaście tysięcy zabytków, gdyż eksponowanie i udostępnianie powiększającej się wciąż kolekcji w domu prywatnym (Warszawa, ul. Żłota 61) stało się bardzo uciążliwe.

²⁷ Ustawa została zatwierdzona na posiedzeniu Komisji Gubernialnej Warszawskiej w dniu 28 czerwca 1906 r. i wpisana do Rejestru Stowarzyszeń i Związków pod numerem 8.

²⁸ Adres został zapisany w lewym górnym rogu listu: Warszawa, ul. Włodzimierska 14.

²⁹ Zgodnie z zaleceniem lekarzy, od maja 1906 r., E. Majewski przebywał wraz z żoną Lucyną z Bieńkowskich w Konstancinie pod Warszawą (miejscowość posiadała walory klimatyczne, które miały wzmocnić jego nadwątlone zdrowie). Tam oboje zaangażowali się w prace społeczne. Brali czynny udział w organizowaniu Koła Polskiej Macierzy Szkolnej, czytelnicy w Konstancinie i szkoły w Łęgu (dziś: wieś w pow. piaseczyńskim), rozpoczęli także akcję zbierania specjalnego funduszu na otwarcie szkoły elementarnej w Konstancinie. 8 września 1906 r. E. Majewski powrócił (na krótko) do Warszawy z powodu problemów stomatologicznych.

pospieszam przesłać ustawę Towarzystwa i zarazem w imieniu Profesora Korzona i mojem (obaj układamy listę Członków Zarządu), gorąco proszę Szanownego Redaktora do Zarządu, który będzie obrany na Pierwszym Ogólnym Zgromadzeniu, zwołanie którego z powodu nieobecności wielu osób, na których nam zależało musiało uleże [!] zwłoce, stąd też i działalność Towarzystwa ulega opóźnieniu, ponieważ rozpocząć się ona może dopiero po ukonstytuowaniu się Zarządu. Obecnie prowadzę tymczasowe Biuro, kaptuję Członków i załatwiam wszelkie czynności organizacyjne przedwstępnej natury, tak, żeby obrany Zarząd już miał gotowy materiał dla swej działalności. Do liczby najważniejszych czynności, należy ułożenie listy Kandydatów na Członków Zarządu. Mamy nadzieję, że Szanowny Redaktor nie odmówi naszej prośbie w imię dobra publicznego, tem więcej, że Towarzystwo, mając na celu, przy pomysłnem rozwoju w przyszłości założenie Muzeum Narodowego pracować pragnie i w kierunku Archeologicznym, co byłoby niemożliwe bez udziału Szanownego Redaktora. Prosiłbym uprzejmie o oznaczenie mi dnia i godziny w której mógłbym osobiście powtórzyć naszą prośbę. Z głębokiem poważaniem i Wysokiem szacunkiem³⁰.

Niewątpliwy talent organizacyjny, przedsiębiorczość, autorytet naukowy oraz duże możliwości finansowe E. Majewskiego zdecydowały o wpisaniu go na listę członków założycieli Towarzystwa. Powichrowski napisał do mnie bardzo grzeczny list zapraszający do uczestnictwa [...] – pisał E. Majewski we wrześniu 1906 r. w swoim notatniku. – *Myszę, że nie powinienem się wycofywać. Przyjmę tedy.* Przesłał więc swoją pozytywną decyzję, co zostało skwitowane

niekłamany zadowoleniem jako dobra wróżba dla przyszłej działalności Towarzystwa i złożeniem wyrazów szczerzej wdzięczności³¹. Inauguracyjne posiedzenie, w którym E. Majewski uczestniczył, odbyło się 27 października 1906 r. w sali Muzeum Przemysłu i Rolnictwa. Ponieważ każdy członek założyciel miał obowiązek wpłacić do kasy organizacji sto rubli, E. Majewski natychmiast tę kwotę uiścił.

Na pierwszym Walnym Zgromadzeniu w dniu 10 marca 1907 r. przeprowadzone zostały wybory do Zarządu Towarzystwa, a na następnym – w głosowaniu powołano: Adama hr. Krasińskiego³² na prezesa, Zygmunta Glogera³³ i Erazma Majewskiego na wiceprezesów, Kazimierza Broniewskiego na sekretarza, Andrzeja Rotwanda³⁴ na skarbnika. Członkami Zarządu zostali: prawnik mecenas W. Powichrowski, ksiądz Adolf Jełowicki³⁵, architekci: Józef Dziekoński³⁶, Konstanty Wojciechowski i Władysław Marconi³⁷, plastycy: Pius Weloński³⁸ i Antoni Strzalecki³⁹, historycy: Tadeusz Korzon, Aleksander Kraushar i Franciszek Pułaski⁴⁰ (TATARKIEWICZ 1958: 154). Wybierano w głosowaniu jawnym, ale ze względu na wątpliwości, które zgłosił E. Majewski oraz na jego żądanie przeprowadzono głosowanie tajne, które potwierdziło poprzedni wybór.

Już od kwietnia, raz w miesiącu, zaczęły odbywać się zebrania Zarządu (**Ryc. 5**). Powoływano nowych członków (MĄCZEŃSKI 1958: 161), zaczęto tworzyć pierwsze Komisje (Wydziały): Architektury i Inwentaryzacji, Malarstwa i Rzeźby oraz Starej Warszawy. Powstaje pytanie: dlaczego nie utworzono Komisji Archeologicznej? Zapewne działacze zdecydowali, iż nie będzie dla niej miejsca w TOnZP, gdyż nie mieści się w jego programie.

³⁰ *Listy...*, teka IX, kieszeń 19, nr 3757/A/1801.

³¹ *Listy...*, teka IX, kieszeń 19, nr 3757/A/1802.

³² Adam hr. Krasiński (1870–1909), ordynat opinogórski. W 1900 r. objął redakcję „Biblioteki Warszawskiej”. Opracował i wydał spuściznę po swym dziadku, poecie Zygmuncie Krasińskim.

³³ Zygmunt Gloger (1845–1910), etnograf, archeolog amator, historyk, kolekcjoner. Autor wielu prac, z których największy rozgłos zyskała czterotomowa „Encyklopedia staropolska”, wydana w Warszawie w latach 1900–1903. Mieszkał na stałe w Jeżewie (dziś: wieś w pow. białostockim), gdzie posiadał bogate archiwum źródeł historycznych i zbiory (w tym ogromną kolekcję zabytków archeologicznych, szczególnie narzędzi krzemiennych).

³⁴ Andrzej Rotwand (1878–1951), inżynier, bankowiec, kolekcjoner dzieł sztuki.

³⁵ Adolf Józef Jełowicki (1872–1937), ksiądz, proboszcz parafii św. Trójcy przy ul. Łazienkowskiej 14 w Warszawie, sędzia surogat warszawski, kanonik metropolitalny warszawski, biskup pomocniczy diecezji lubelskiej.

³⁶ Józef Pius Dziekoński (1844–1927), architekt i konserwator zabytków. Pierwszy dziekan Wydziału Architektury Politechniki

Warszawskiej. Specjalista od architektury sakralnej.

³⁷ Władysław Marconi (1848–1915), architekt, konserwator, działacz społeczny.

³⁸ Pius Weloński (1849–1931), rzeźbiarz i malarz, stypendysta Towarzystwa Zachęty Sztuk Pięknych w Warszawie.

³⁹ Antoni Strzalecki (1844–1934), malarz, konserwator zabytków, kolekcjoner dzieł sztuki. Mieszkał w wybudowanej dla niego w latach 1904–1907 Kamienicy pod Gigantami w Warszawie (Aleje Ujazdowskie 24), w której przechowywał także swoje ogromne zbiory obrazów, militariów, porcelany, mebli, miniatur i szkła.

⁴⁰ Franciszek Pułaski (1875–1956), historyk, historyk literatury, polityk, kolekcjoner. Już od 1901 r. przekazywał zabytki archeologiczne do zbiorów E. Majewskiego (*Księga Inwentarzowa...* I, 92–93, 138–139), a w maju 1908 r. przekazał dużą kolekcję, w której znajdowały się poszukiwane przez E. Majewskiego naczynia kultury trypolskiej (*Księga Inwentarzowa...* I, 117–129). Z jego inicjatywy w 1909 r. Wydawnictwo TOnZP wydało pierwszy warszawski przewodnik, napisany w 1643 r. przez Adama Jastrzębskiego „Gościniec albo opisanie Warszawy”. W latach 1926–1956 kierował Biblioteką Polską w Paryżu.

Decyzja opierała się na przeświadczeniu, iż może ona istnieć wyłącznie w placówkach i organizacjach o charakterze ściśle naukowym. Stanowisko takie reprezentował przede wszystkim sam E. Majewski (por. wyżej jego komentarze do „Ustawy”), który był wówczas uznanym autorytetem naukowym w tej dziedzinie.

E. Majewski często przewodniczył zebraniom zarządu – bowiem prezes Adam hr. Krasiński miał kłopoty ze zdrowiem – a niejednokrotnie spotkania miały miejsce w jego prywatnym mieszkaniu przy ul. Złotej 61 (Ryc. 6). Jako wiceprezes podjął także intensywną działalność. Aktywnie włączył się w proces tworzenia komisji, zabrał głos w dyskusji nad ustalaniem ich praw i obowiązków, reprezentując stanowisko, że nie mogą one być organami autonomicznymi oraz nie powinny mieć uprawnień do podejmowania decyzji merytorycznych i finansowych bez zgody zarządu lub zebrania ogólnego. Uczestniczył czynnie w akcjach wmurowywania tablic pamiątkowych w Warszawie ku czci Stanisława Staszica (ul. Kanonia 8), Antoniego Malczewskiego (ul. Elektoralna 14) i Juliusza Słowackiego (ul. Elektoralna 20)⁴¹. Od marca 1909 r. inwentaryzował ofiarowany Towarzystwu przez rodzinę Tyszkiewiczów cenny księgozbiór łohojski, liczący ponad dwa tysiące tomów. Wizytował stanowiska archeologiczne, odkrywane

w okolicach Warszawy. W sierpniu 1908 r. wraz z przewodniczącym Komisji Starej Warszawy, Aleksandrem Krausharem, odwiedził eksplorowane z jego polecenia cmentarzysko w Jeziornie (dziś w obrębie miasta Konstancin-Jeziorna, pow. warszawski) (Ryc. 7, 8)⁴².

Forsował projekt utworzenia autonomicznego Muzeum przy TOnZP – koncepcje dotyczące jego organizacji i zarządzania konsultował m. in. z Kazimierzem Stołyhwo⁴³. Wystosował list do prezesa A. Krasińskiego, w którym je przedstawił, nie zostały one jednak, jak wiadomo, nigdy zrealizowane. To było przyczyną, dla której E. Majewski nie przekazał nawet części swoich zbiorów archeologicznych do TOnZP.

Znaczący był udział E. Majewskiego w dotowaniu działalności Towarzystwa i wspieraniu finansowym wielu jego inicjatyw. Już w listopadzie 1906 r. udzielił gościnę⁴⁴ borykającemu się z problemem lokalowym Towarzystwu, przeznaczając na jego siedzibę jeden z pokoi redakcyjnych „Światowita” przy ulicy Złotej 61. Zadeklarował następnie 15 tysięcy rubli na zakup lub wybudowanie własnej siedziby TOnZP⁴⁵. W maju 1907 r. przekazał 25 rubli na klisze fotograficzne dla powołanej Pracowni Inwentaryzacyjnej, która wykonywała i gromadziła dokumentację fotograficzną. Osobiście uczestniczył w negocjacjach z Wiktorem

⁴¹ Autor NN w „Gońcu Wieczornym” z 4 listopada 1908 r. donosił: *Dziś o godz. 10 rano została odsłonięta i poświęcona przez księdza kanonika Hipolita Skimborowicza (członka zarządu Towarzystwa Opieki nad Zabytkami Przeszłości) tablica pamiątkowa w domu na ul. Elektoralnej 20, gdzie mieszkał J. Słowacki. Tablicę wykonał mistrz kamieniarski Jan Rudziński. Napis głosi: W tym domu w latach 1829–1832 mieszkał Juliusz Słowacki. Akt prawny sporządzono w mieszkaniu mecenasa Wincentego Biskupskiego.*

⁴² Obszerna informacja (autor NN) wraz z ilustracjami ukazała się w „Tygodniku Ilustrowanym” (nr 32 z 8.08.1908 r., 646): *w pobliżu kolejki wilanowskiej, na wzgórzu gdzie stoi wiatrak pana Wł. Sieradzkiego, znaleziono grób 3 łokieć długi i 1,5 szeroki, wyłożony dużymi, oszlifowanymi od wewnątrz kamieniami, w nim 15 urn mniejszych i większych (robotnicy otworzyli urny, kilka rozdzali, 2 przesłano do zbiorów TOnZP, resztę W. Sieradzki obiecał E. Majewskiemu – przyp. autorki). O tym stanowisku patrz: wpis E. Majewskiego w notatniku nr 67 (Notatniki... wpis z 28.07.1908 r.): *Poniedziałek. P[an] Pomianowski przyjechał dziś do mnie aby zawiadomić, że młynarz dziś rozkopał grób skrzynkowy na swej górze. Jest kilka popielnic i przystawek. Jutro jadę po Henia (Henryk Wardyński – sekretarz i pomocnik E. Majewskiego – przyp. autorki), aby go postawić do roboty – syn pana P[omianowskiego] będzie dozorować i zaczniemy kopać jeszcze groby. Zabrać: sondę – notes – aparat fotograficzny, klisze – klej, 3 skrzynki drewn[iane], pudełko tekturowe [...].* Pozyskane zabytki zostały zainwentaryzowane w *Księdze Inwentarzowej...*, I, 116–117: Jeziorna-Wiatrak, pow. warszawski, nr 17093–17099.*

⁴³ Kazimierz Stołyhwo (1880–1966), antropolog, członek TNW. Jego dorobek naukowy liczy przeszło 400 prac i dotyczy głównie

antropogenezy i zróżnicowania morfologicznego człowieka współczesnego. Z E. Majewskim łączyła go wieloletnia, pełna serdeczności znajomość, utrzymywali kontakty zarówno korespondencyjne, jak i osobiste. K. Stołyhwo komentował w swoim liście do E. Majewskiego sprawę muzeum w TOnZP: *Kopię listu Sz[anownego] Pana do p. Krasińskiego przeczytałem i podzielałem zdanie Pana. Nie powinno rządzić Muzeum Towarzystwo – nieoparte na podstawach ściśle naukowych, a takim przecie jest Tow. [arzystwo] Ochrony zabytków i t.[ak] d.[alej]. Zdaniem moim najlepiej byłoby, gdyby projektowane Muzeum było jednostką zupełnie autonomiczną – pozostającą pod zarządem Komitetu naukowego i właścicieli, przytem komitet naukowy powinien mieć przewagę, ażeby Muzeum nie zostało zepchnięte na tory niewłaściwe – przez właścicieli-dyletantów. (Listy..., teka XI, kieszeń 23, nr 3757/A/2174).*

⁴⁴ Siedziba TOnZP mieściła się na parterze domu E. Majewskiego przy ul. Złotej 61 do czasu wynajęcia lokalu przy ul. Nowy Świat 41 (schylek 1907 r.).

⁴⁵ W marcu 1911 r. otwarto listę wpłat na zakup kamienicy Baryczków przy Rynku Starego Miasta 32 w Warszawie. Oprócz 15 tysięcy rubli przekazanych przez E. Majewskiego, który stał się głównym ofiarodawcą, po 5 tysięcy rubli ofiarowali Andrzej Rotwand i Franciszek Pułaski, wpłynęły także drobne kwoty od osób prywatnych i dochód w wysokości 3200 rubli z wystawy „Stara Warszawa”, otwartej w salach Ratusza Staromiejskiego (SAWICKA 1958: 172). Kamienica Baryczków została odrestaurowana i zaadaptowana dla potrzeb Towarzystwa, pracami kierowali jego członkowie, architekci: Jarosław Wojciechowski i Władysław Marconi (WIERZBICKA 1985: 71–73).

Gomulickim⁴⁶ w sprawie pozyskania jego unikatowego zbioru warszawianów dla Towarzystwa, a w marcu 1908 r. przekazał na ten cel 100 rubli.

Jego kadencja przerywana była niedyspozycjami. E. Majewski już od 1904 r. poważnie chorował na serce i opiekujący się nim doktor Józef Pawiński⁴⁷ zalecał mu ograniczenie aktywności. Stan zdrowia pogorszył się jeszcze w październiku 1908 r. na skutek załamania po tragicznej śmierci młodszego brata Mieczysława⁴⁸.

17 stycznia 1909 r. zmarł prezes TOnZP Adam hr. Krasiński (Ryc. 9, 10). Rozpoczął się okres wyboru

nowych władz i rozliczeń dotychczasowego Zarządu. E. Majewski wystosował do drugiego wiceprezesa, Zygmunta Glogera, list z żądaniem wyjaśnienia zaistniałych nieporozumień ze skarbnikiem TOnZP w kwestiach dotyczących finansów Towarzystwa⁴⁹. Zarzucając ustępującemu Wydziałowi Gospodarczemu *nieporządku i omyłki w rachunkach*, prosił Z. Glogera o spowodowanie uporządkowania finansów Towarzystwa i ustalenie rzeczywistego salda. List został odczytany w obecności wszystkich członków Zarządu. Podjęte przez Z. Glogera działania spowodowały powołanie 26 kwietnia 1909 r. komisji w składzie: Henryk

⁴⁶ Wiktor Gomulicki (1848–1919), poeta, powieściopisarz („Wspomnienia niebieskiego mundurka”), eseista, krytyk literacki, kolekcjoner, badacz przeszłości Warszawy, dziennikarz. Był jednym z recenzentów pierwszej powieści fantastycznonaukowej E. Majewskiego „Doktor Mucholąpski” (na prośbę autora w 1887 r. czytał tę pracę w rękopisie). Utrzymywał także korespondencję z E. Majewskim od 1882 r. (Listy..., teka III, kieszeń 23, nr 3757/A/428, 618–627, 921).

⁴⁷ Józef Pawiński (1851–1925), znakomity warszawski lekarz, uważany za twórcę polskiej kardiologii. Studiował w Wiedniu, Berlinie i Paryżu. Zajmował się terapią i patologią chorób serca w szpitalach Dzieciątka Jezus i Św. Ducha w Warszawie. Prowadził olbrzymią praktykę prywatną (od bogatych pacjentów pobierał honorarium w wysokości 10–100 rubli, od biednych – 1 kopiejkę). Publikował wiele prac o wysokim poziomie naukowym. Jego rodzonym bratem był znakomity historyk Adolf Pawiński.

⁴⁸ Mieczysław Majewski (1875–1908), brat E. Majewskiego, najmłodszy z rodzeństwa. Ukończył inżynierię na politechnice w Köthen (Niemcy). Po powrocie do Warszawy objął posadę naczelnika Ruchu i Sieci Tramwajów Miejskich w Warszawie. Został zamordowany na ulicy Złotej przed własnym domem w dniu 25 października 1908 r. Podjęto śledztwo, Zarząd Tramwajów wyznaczył 8 tysięcy rubli nagrody za wykrycie sprawców. Zabójców nigdy nie znaleziono.

⁴⁹ W zbiorach PMA (nr inw. PDN 3757/L20) zachował się brudnopis tego listu. Po przepisaniu „na czysto” (i zapewne po drobnych korektach) został wysłany, o czym świadczy treść odpowiedzi Z. Glogera (Listy..., teka III, kieszeń 22, nr 3757/A/611, 612). Zasadnym wydaje się zacytowanie tego dokumentu z zaznaczeniem fragmentów skreślonych i podkreślonych przez E. Majewskiego, gdyż są one uzupełnieniem i poszerzeniem informacji o okolicznościach powstania problemu:

Panie Prezesie, Niedawno p.[an] Skarbnik (Andrzej Rotwand – przyp. autorki) Twa [Towarzystwa Opieki nad Zabytkami Przeszłości] zainteresowany przeze mnie w sprawie drobnej omyłki, ujawnionej w sprawozdaniu jednego z członków, pozwolił sobie w rozmowie ze mną wobec kilku członków Zarządu przemawiać do mnie podniesionym głosem z wielką impozycją (narzucenie swej woli – przyp. autorki), nie stosując nawet w rozmowie z własnym podobałym, przyczem zrzucił objawiać nieusprawiedliwione zniecierpliwienie i zrzucił odpowiedzialność za tę i ewentualnie inne omyłki Wydziału Gospodarczego na prezydium dawne więc na mnie i Pana Prezesa. Mając już dość dąsów Chcąc wyjaśnić stanowisko Panów Gospodarzy, którzy niedość, że niedbalstwem swem całorocznym i niedokładnym przedstawieniem obrotów wpływów

i wydatków skompromitowali Zarząd, jeszcze do dziś zdają się nie rozumieć swej winy tego, a zarazem z uwagi, że po pierwsze czas już wielki, aby rachunki za rok ubiegły zostały na, przecież doprowadzone do takiego porządku który pozwoli ustalić rzeczywiste saldo za rok ubiegły, po drugie że dotychczas wydział gospodarczy nie okazywał zajęcia się tą pilną sprawą. Upraszam Pana Prezesa, aby odczytał list niniejszy na najbliższym posiedzeniu Zarządu i aby w imieniu dawnego Prezydium wezwał najbliższym posied. Zarządu dawny Wydział Gosp. [odarczy] do aby uporządkowania dowodów wpływów i wydatków za r.[ok.] z.[eszły] przy pomocy Komisji czasowej którą Zarząd obierze na najbliższym temże posiedzeniu, oraz Komisji Rewizyjnej... uporządkować dowody wpływów i wydatków za r. z. w ciągu miesiąca od daty dzisiejszej i wystawił rzeczywiste saldo) celem ustalenia rzeczywistego salda. Domagałem się definitywnego uporządkowania rachunków dotychczas naprosto nieraz utrzymywania rachunków w stanie poprawnym a pod koniec roku żądałem [...] na próżno prosiłem Wydział uspokajał mię, że rachunki będą na czas w porządku, ale nie wypełnił obietnic i zamknął je rachunki saldem fikcyjnym. Nie jest to jednak powodem Nie znaczą to jednak, aby wolno nam było nad niezalatowaną sprawą tak drażliwą postawić krzyżyk dla tego tylko, że wydrukowaliśmy niedokładny bilans i listę składek, przedstawione nam do druku przez Wydz. [iał] Gospod. [arczy] na spóźniony i tak, z winy Wydziału, termin walnego zgromadzenia. Jako Odpowiedzialni za rok ubiegły członkowie Prezydium i Zarządu Ponieważ mamy obowiązek dbać, aby dawnemu zarządowi oraz Prezydium, które zaufało Wydziałowi, nikt nie miał prawa zarzucić tolerowania nieporządku w rachunkach, a tem bardziej aby sam Wydział nie śmiał zrzucić na nas innych własnych niedokładności dla motywów, które usłyszałem z ust p. Skarbnika, a które, wobec istnienia aktów Twa rzeczywistego protokołu Komisji Rewizyjnej, stwierdzającego nieporządku w rachunkach, nie wytrzymują krytyki zdrowego rozsądku. Wobec tak dezinencej postawy Wydziału oświadczam, że Gdyby w ciągu miesiąca Wydział nie ustalił rzeczywistego salda drogą wskazaną i potwierdzonego przez Komisję czasową, wtedy byłbym zmuszony ustąpić z Zarządu z podaniem motywów, które będę uważał za potrzebne opublikować i zarówno przez wzgląd na własną moralną i materialną odpowiedzialność, jak też dla dobra i przyszłości Towarzystwa. Proszę tedy o zwołanie na termin najbliższy o odczytanie i omówienie mej prośby na pełnym posiedzeniu Zarządu (t.[o] j.[est] wraz z Zastępcami) dla odczytania i omówienia mej prośby i ewent. uchylenie jej żądań przyczem czuję się zmuszonym prosić o możliwość rychłego ustalenia rzeczywistego salda drogą wskazaną, t. j. przy uczestnictwie komisji czasowej, której protokół wyjaśni Zarządowi s (tekst niedokończony – przyp. autorki) Z wysokim poważaniem.

Fukier⁵⁰, Marian Kuczyński⁵¹, Wacław Kwiatkowski⁵², Kazimierz Stefański⁵³ i Konstanty Wojciechowski dla sprawdzenia rachunków z okresu od początku założenia Towarzystwa do roku 1909 (Ryc. 11). Uporządkowanie i przekazanie ich komisji polecono W. Powichrowskiemu. Komisja zakończyła pracę w styczniu 1910 r.; rachunki i dokumenty finansowe zostały doprowadzone do należytego porządku⁵⁴.

W styczniu 1910 r. E. Majewski oficjalnie zgłosił prośbę o wykreślenie jego nazwiska z listy kandydatów do Zarządu, podając jako powód zły stan zdrowia⁵⁵. Nie zostało to przyjęte do wiadomości i członkowie starego Zarządu postanowili nazwisko E. Majewskiego umieścić ponownie na liście wyborczej (Ryc. 12:a,b).

Na zebraniu ogólnym, które odbyło się w dniu 17 marca 1910 r. pod przewodnictwem Ksawerego Chamca⁵⁶, sześćdziesięciu czterech obecnych członków czynnych Towarzystwa powołało nowy Zarząd, w skład którego wszedł także E. Majewski. Następnie, na posiedzeniu zwołanym 8 kwietnia 1910 r. w celu wyboru prezydium spośród piętnastu członków Zarządu, powierzono mu funkcję prezesa Towarzystwa (dziewięć głosów oddano na E. Majewskiego, sześć – na Zygmunta Glogera; hrabia Edward Krasiński publicznie rzekł się kandydatury). E. Majewski w posiedzeniu nie brał udziału, gdyż przebywał wówczas na kuracji w miejscowości wypoczynkowej Gardone Riviera we Włoszech. O przebiegu głosowania i wyniku wyborów natychmiast powiadomił go listownie – wybrany po raz kolejny na stanowisko sekretarza TOnZP – Kazimierz

Broniewski: *Szanowny Panie, Śpieszę spełnić miły obowiązek doniesienia Szanownemu Panu, że zbiorowy głos członków Towarzystwa powołał Go ponownie do Zarządu na Zebraniu Ogólnem Członków Czynnych [...]. W wyniku zaś wyborów do Prezydium, dokonanych na posiedzeniu Zarządu [...], został Szanowny Pan obrany większością głosów na prezesa Towarzystwa. W nadziei, że znane uczucia obywatelskie Szanownego Pana skłonią go do przyjęcia mandatu, uważam za odpowiednie dodać, że na stanowiska v.[ice] prezesów powołani zostali pp. [panowie] R. [ajnold] hr. Przeździecki⁵⁷ i August Popławski⁵⁸ (obywatel z lubelskiego, młody i, zdaje się, dobrej woli i energii człowiek). Oczekując łaskawej odpowiedzi dla zakomunikowania jej Zarządowi i żywiąc nadzieję – przychylnej łączę wyrazy prawdziwego szacunku i poważania wraz z życzeniami jaknajlepszych skutków kuracji i wypoczynku.*⁵⁹ (Ryc. 13).

E. Majewski nie przyjął proponowanej mu funkcji. Najistotniejszy wpływ na jego decyzję miał pogarszający się ciągle stan zdrowia oraz fakt, iż zbyt wiele czasu, sił i energii poświęcał działalności naukowej, społecznej, zarządzaniu własnym Muzeum Archeologicznym⁶⁰ i pracy zawodowej⁶¹, dającej mu byt materialny. Nie bez znaczenia było także rozczarowanie z powodu odejścia od realizacji składanych mu kiedyś obietnic. Podejmowane przez niego wysiłki⁶², mające na celu zainteresowanie członków Zarządu sprawą utworzenia muzeum archeologicznego w Towarzystwie, jak wiadomo, nie powiodły się.

Rezygnacja z intensywnej pracy w TOnZP nie oznaczała całkowitego zerwania kontaktów. Zarówno losy

⁵⁰ Henryk Maria Fukier (1886–1959), ostatni potomek warszawskiego rodu Fukierów, właściciel winiarni w rodowej kamienicy przy Rynku Starego Miasta 27 i Pivnej 44 w Warszawie, znawca i kolekcjoner dzieł sztuki, członek TOnZP.

⁵¹ Marian Kuczyński (1878–1932), członek TOnZP, adres podany na papierze listowym: Warszawa, ul. Topiel 16 (*Listy...*, teka XVIII, kieszeń 24, nr 3757/A/592a, 593a).

⁵² Nie udało się ustalić bliższych danych o tej osobie.

⁵³ Nie udało się ustalić bliższych danych o tej osobie.

⁵⁴ *Listy...*, teka III, kieszeń 22, nr 3757/A/611–613.

⁵⁵ *Listy...*, teka XVIII, kieszeń 24, nr 3757/A/592a.

⁵⁶ Jaksa Ksawery Chamiec (1848–1910), ukończył prawo. Interesował się archeologią. Brał aktywny udział w pracach i działalności Zarządu Towarzystwa Zachęty Sztuk Pięknych w Warszawie oraz w Komitecie Warszawskiej Kasy Przewodności i Pomocy dla Literatów i Dziennikarzy. Pisał drobne prace i rozprawy, które publikował w pismach warszawskich, przełożył na język polski tom I „Starożytności słowiańskich” L. Niederle. Był zaprzyjaźniony z E. Majewskim.

⁵⁷ Rajnold hr. Przeździecki (1884–1955?), kolekcjoner i mecenas sztuki. Zainteresowania odziedziczył po ojcu i dziadku. Od 1896 r. mieszkał w należącym do rodziny pałacu przy ul. Foksal 6,

gdzie znajdowała się siedziba Biblioteki Ordynacji Przeździeckich i wszystkie bardzo bogate i cenne zbiory rodzinne. Pałac spłonął w 1939 r.

⁵⁸ August Popławski (1878–1944), ziemianin, działacz polityczny, publicysta, literat. Należał do komitetu organizacyjnego pierwszej wystawy TOnZP „Stara Warszawa”.

⁵⁹ *Listy...*, teka I, kieszeń 29, nr 3757/A/149.

⁶⁰ W marcu 1908 r. Zarząd Towarzystwa Zachęty Sztuk Pięknych, z prezesem Juliuszem Hermanem na czele, wyraził zgodę na przyjęcie i wyeksponowanie zbioru zabytków archeologicznych E. Majewskiego w gmachu Towarzystwa przy Placu Małachowskiego 3 (dziś ul. Królewska 17). Muzeum Erazma Majewskiego zostało uroczystie otwarte 27 września 1908 r.

⁶¹ E. Majewski pracował w rodzinnej firmie „Warszawskie Laboratorium Chemiczne Hipolit Majewski i Synowie”, założonej w Warszawie w 1878 r. przez jego ojca Hipolita Majewskiego (1827–1898), początkowo pod jego kierunkiem, później prowadził firmę samodzielnie. W omawianym okresie firma mieściła się przy ul. Złotej 61 i produkowała krople od bólu zębów, wody kołońskie, perfumy, kosmetyki i mydła.

⁶² Patrz: brudnopis przemówienia E. Majewskiego na posiedzeniu w dn. 6.11.1906 r. (PMA, nr inw. PDN 3757, notes nr 64).

Towarzystwa, jak i wydarzenia związane z jego działalnością, nadal żywo interesowały E. Majewskiego. Kiedy w marcu 1911 r. zapadła decyzja o zakupie kamienicy Baryczków⁶³ przy Rynku Starego Miasta 32 w Warszawie (WIERZBIKA 1985: 64), która po wyremontowaniu i adaptacji miała stać się siedzibą TOnZP, przekazał deklarowaną wcześniej ogromną kwotę 15 tysięcy rubli na ten cel. Jako główny ofiarodawca został zaproszony na uroczyste otwarcie nowego lokalu w dniu 5 czerwca 1912 r., zainaugurowane bogatą wystawą „Miniatury polskie, tkaniny i hafty” (Ryc. 14). W latach następnych chętnie uczestniczył w uroczystościach otwarcia kolejnych wystaw (Ryc. 15, 16). Sień kamienicy Baryczków stała się w latach 1914–1916 miejscem depozytu największego zabytku w zbiorach Muzeum Erazma Majewskiego: liczącej 9 metrów długości łodzi dłubanki, znalezionej w okolicach Ostrołęki⁶⁴ (KRAJEWSKA 2008: 29, ryc. 24).

E. Majewski zmarł 14 listopada 1922 r. Na specjalnym posiedzeniu TOnZP podjęto decyzję ufundowania tablicy pamiątkowej ku jego czci i w uznaniu jego zasług⁶⁵. Miała ona zostać umieszczona na jednym z filarów w Kościele Karmelitów Bosych na Krakowskim Przedmieściu w Warszawie⁶⁶. Projekt zatwierdzili członkowie rodziny zmarłego: żona Lucyna z Bienkowskich Majewska⁶⁷ i brat Karol Majewski⁶⁸, wykonanie marmurowej tablicy zlecono firmie „Lubowiecki”⁶⁹, a wizerunku (popiersia) E. Majewskiego – Janowi Antoniemu Biernackiemu⁷⁰. Epitafium brzmiało: *Ś. p. Erazm Majewski (1858–1922) profesor⁷¹ zwyczajny archeologii przedhistorycznej, ekonomista i socjolog, Ojczyźnie i Nauce całym sercem oddany⁷²*.

Mgr Maria Krajewska
Państwowe Muzeum Archeologiczne w Warszawie
krajsla@gmail.com

⁶³ Rajca warszawski Jerzy Baryczka odziedziczył na początku XVI w. kamienicę wzniesioną ok. 1440 r. W rękach tej rodziny pozostawała do 1683 r. i w tym okresie była wielokrotnie przebudowywana.

⁶⁴ Łódź dłubanka została zakupiona za 17 rubli na polecenie E. Majewskiego w czerwcu 1914 r. przez jego ucznia i pracownika Ludwika Sawickiego (1893–1972). Po przewiezieniu w dniu 6 lipca 1914 r. do kamienicy Baryczków i zakonserwowaniu, pozostawała tam w depozycie przez dwa lata. W marcu 1916 r. E. Majewski otrzymał pomieszczenia na swoje zbiory w gmachu Muzeum Narodowego przy ul. Podwale 15, więc 27 czerwca 1916 r. dłubanka została tam przetransportowana.

⁶⁵ Patrz: zespół dokumentów „Archiwum TOnZP, Tablica pamiątkowa E. Majewskiego”, przechowywanych w Instytucie Sztuki PAN (nr inw. 9533). W zbiorze tym znajduje się również rysunek przedstawiający tablicę pamiątkową ku czci E. Majewskiego.

⁶⁶ Autorka nie znalazła tej tablicy w Kościele Karmelitów Bosych pod wezwaniem Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny i św. Józefa Oblubieńca na Krakowskim Przedmieściu 52.

⁶⁷ Por. pismo Lucyny Majewskiej z 28.03.1923 r.: *Załączam projekt tablicy dla Ś. p. prof. Erazma Majewskiego mającej być wykonaną z marmuru kieleckiego <Szewce> biust zaś i kroksztyn bronzowy, ciemno oksydowany* (zbiory Instytutu Sztuki PAN, nr inw. 9533/53, 9).

⁶⁸ Karol Majewski (1873–1957), brat E. Majewskiego. Ukończył studia chemiczne i pracował w rodzinnej firmie „Warszawskie Laboratorium Chemiczne Hipolit Majewski i Synowie”, początkowo pod kierunkiem E. Majewskiego, później prowadził firmę samodzielnie. Ożenił się w wieku 46 lat z Zofią Suligowską (córką

Adolfa Suligowskiego, prawnika i ekonomisty, pełniącego w okresie 1.01.1917–21.03.1918 funkcję prezesa Rady Miejskiej w Warszawie). Stosunki obu braci były serdeczne. W swoim pamiętniku Karol napisał: *Erazm zastępował mi ojca i był bardzo dobrym i bliskim bratem*.

⁶⁹ Firma kamieniarska „Lubowiecki”, założona w XIX w. przez Romana S. Lubowieckiego, mieściła się przy ul. Dzikiej 68 w Warszawie. Specjalizowała się w kamieniarstwie nagrobkowym (wykonywała rzeźby i pomniki z granitu, marmuru i piaskowca), współpracowała z ówczesnymi najwybitniejszymi rzeźbiarzami. Firma istnieje do dziś.

⁷⁰ Jan Antoni Biernacki (1879–1930), rzeźbiarz. Studiował w pracowni Antoniego Olesińskiego. Był członkiem rzeczywistym Towarzystwa Zachęty Sztuk Pięknych w Warszawie. Działał w Miejskiej Komisji Artystycznej i w TOnZP. Wykładał zasady rzeźby na Politechnice Warszawskiej. Wizerunek przeznaczony na tablicę pamiątkową był kopią popiersia, które w 1911 r. E. Majewski zamówił u Biernackiego. W lutym 1912 r. zostało ono odlane z brązu i umieszczone na okrągłym profilowanym cokole z brązowego marmuru (obecnie znajduje się w zbiorach PMA).

⁷¹ E. Majewski został mianowany jednogłośnie profesorem zwyczajnym archeologii przedhistorycznej na Uniwersytecie Warszawskim w dniu 17.10.1919 r.; nominację podpisał Naczelnik Państwa w dniu 18.12.1919 r.

⁷² Zbiory Instytutu Sztuki PAN, nr inw. 9533/53, 7. Na marginesie tego dokumentu zapisano także informacje techniczne: *wymiar tablic 130/80* (nie podano jednostki) oraz uwagi o literactwie: *Pismem starem – rzymskim, litery głęboko wycięte – czarne*.

Bibliografia

Archiwalia

- Księga Inwentarzowa...* – *Księga Inwentarzowa Muzeum Erazma Majewskiego*, przechowywana w Pracowni Inwentaryzacji i Ruchu Muzealiów PMA.
- Listy...* – *Listy do Erazma Majewskiego*, zbiór w Pracowni Dokumentacji Naukowej PMA, nr inw. 3757/A.
- Notatniki...* – *Notatniki Erazma Majewskiego*, zbiór w Pracowni Dokumentacji Naukowej PMA, nr inw. 3757/B.

Literatura

BLOMBERGOWA, M.M.

- 1996 *O kontaktach naukowych Erazma Majewskiego*, (w:) S.K. Kozłowski, J. Lech (red.), *Erazm Majewski i warszawska szkoła prehistoryczna na początku XX wieku*, Komitet Nauk Pra- i Protohistorycznych. Prace I, Warszawa, 93–96.

DUTKIEWICZ, H.

- 1983 *Erazm Majewski: naturalistyczna koncepcja cywilizacji i zagadnienie „łącznika społecznego”*, (w:) *Szkice z historii socjologii polskiej*, Warszawa, 118–135.

KOŁAKOWSKI, A.

- 1996 *Koncepcja cywilizacji Erazma Majewskiego*, (w:) S.K. Kozłowski, J. Lech (red.), *Erazm Majewski i warszawska szkoła prehistoryczna na początku XX wieku*, Komitet Nauk Pra- i Protohistorycznych. Prace I, Warszawa, 139–153.

KOSTRZEWSKI, J.

- 1949 *Dzieje polskich badań prehistorycznych*, Poznań.

KRAJEWSKA, M.

- 2006 *Erazm Majewski – autor pierwszych polskich powieści fantastycznonaukowych*, „Z Otchłani Wieków” 61/3–4, 143–154.
- 2007 *Korespondencja starożytników z Mazowsza Płockiego z Erazmem Majewskim*, „Rocznik Mazowiecki” XIX, 225–241.
- 2008 *Spuścizna Erazma Majewskiego w Pracowni Dokumentacji Naukowej Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie. W 150. rocznicę urodzin Erazma Majewskiego (1858–1922)*, „Wiadomości Archeologiczne” LX, 9–95.

LANDAU, Z.

- 1974 *Majewski Erazm*, (w:) *Polski Słownik Biograficzny*, t. XIX/2–81, Wrocław, 176–178.

LECH, J.

- 1996 *Erazm Majewski jako archeolog i tradycja polskich badań epoki kamienia*, (w:) S.K. Kozłowski, J. Lech (red.), *Erazm Majewski i warszawska szkoła prehistoryczna na początku XX wieku*, Komitet Nauk Pra- i Protohistorycznych. Prace I, Warszawa, 45–77.

MĄCZEŃSKI, Z.

- 1958 *Wspomnienia z czasów powstania i działalności Towarzystwa Opieki nad Zabytkami Przeszłości w Warszawie w latach od 1906 do 1915*, „Ochrona Zabytków” XI, 157–166.

MODRZEWSKA, H.

- 1983 *Erazm Majewski badacz starożytności i twórca muzeum archeologicznego w Warszawie w świetle swego „Notatnika”*, „Wiadomości Archeologiczne” XLVIII/2, 163–189.

SAWICKA, S.

- 1958 *Wystawy Towarzystwa Opieki nad Zabytkami Przeszłości*, „Ochrona Zabytków” XI, 171–176.

- SZACKI, J.
1996 *Erazm Majewski – socjolog*, (w:) S.K. Kozłowski, J. Lech (red.), *Erazm Majewski i warszawska szkoła prehistoryczna na początku XX wieku*, Komitet Nauk Pra- i Protohistorycznych. Prace I, Warszawa, 131–137.
- TATARKIEWICZ, W.
1958 *O założeniu Towarzystwa Opieki nad Zabytkami Przeszłości*, „Ochrona Zabytków”, XI/3–4, 154–157.
- WIERZBICKA, B.
1985 *Działalność konserwatorska Towarzystwa Opieki nad Zabytkami Przeszłości w Warszawie w latach 1906–1914*, (w:) *Ocalić przeszłość dla przyszłości. Towarzystwo Opieki nad Zabytkami Przeszłości 1906–1944*, Biblioteka Muzealnictwa i Ochrony Zabytków. Seria B LXXV, 64–78.
- WROŃSKA, J.
1977 *Erazm Majewski jako pierwszy polski krytyk tez Gustafa Kossinny*, „Archeologia Polski” XXII/2, 399–430.
1986 *Archeolodzy warszawscy na początku XX wieku*, Wrocław.
- ZEMANEK, A.
1996 *Erazma Majewskiego „Słownik nazwisk zoologicznych i botanicznych polskich”*, (w:) S.K. Kozłowski, J. Lech (red.), *Erazm Majewski i warszawska szkoła prehistoryczna na początku XX wieku*, Komitet Nauk Pra- i Protohistorycznych. Prace I, Warszawa, 21–30.

Aneks

Ustawa Towarzystwa Opieki nad historycznymi pamiątkami i zabytkami sztuki i kultury polskiej

[kopia powielona z rękopisu, zapis bez uwag E. Majewskiego; zbiory PMA, nr inw. PDN 3757/A/1806b]

§ 1.

Towarzystwo Opieki nad historycznymi pamiątkami i zabytkami sztuki i kultury polskiej obowiązane jest zabezpieczać i chronić je od zniszczenia i zagłady gdziekolwiek się znajdują.

§ 2.

Siedliskiem Towarzystwa jest M.[iasto] Warszawa.

§ 3.

Towarzystwo gwoili spełniania swych zadań i osiągnięcia swych celów ma prawo i obowiązek:

1° wyszukiwać i inwentaryzować pamiątki i zabytki sztuki i kultury polskiej,

2° gromadzić zabytki sztuki i kultury drogą kupna, darowizny i t.[ym] p.[odobne] w odpowiednio na ten cel urządzonych zbiorach,

3° ustanawiać odpowiedni dozór nad nieruchomościami pamiątkami i zabytkami, odrestaurowywać je i przyprowadzać do porządku i przedsiębrać wszelkie środki zapobiegające zniszczeniu ich i zagładzie,

4° nabywać na własność nieruchome pamiątki i zabytki lub też wyjednywać u Rządu wywłaszczenie ich na użytek publiczny,

5° mianować na całym terytorium swej działalności, gdzie się okaże potrzeba konserwatorów, działających z ramienia i dla celów Towarzystwa,

6° urządzać w lokalu Towarzystwa lub w miejscach publicznych odczyty i pogadanki bądź w ograniczonym kole członków swych, bądź dla szerszych kół publiczności,

7° założyć bibliotekę z dzieł fachowych i prenumerować fachowe czasopisma dla użytku swych członków,

8° wydawać własne czasopismo lub obrać jeden z istniejących już organów prasy za swój specjalny organ, w którym Towarzystwo pomieszczać będzie peryodyczne sprawozdania ze swej działalności i poszczególnych swych członków oraz sprawozdania z ogólnych zebrań Towarzystwa,

9° utrzymywać stosunki z polskimi i obcymi Towarzystwami i Instytucjami, których cele są pokrewne celom Towarzystwa.

§ 4.

Członkowie Towarzystwa dzielą się na:

1° Członków założycieli;

2° Członków protektorów;

3° Członków zwyczajnych;

4° Członków honorowych.

§ 5.

Członkiem założycielem zostaje każdy, kto na cele Towarzystwa złoży jednorazowo rubli sto;

Członek-protektor płaci rocznej składki co najmniej Rubli 10;

Członek zwyczajny obowiązany płacić co najmniej rubla jednego;

Członkowie honorowi wolni są od opłaty składek czyto [!] jednorazowych, czyto rocznych.

§ 6.

Członek-protektor lub członek zwyczajny, zalegający w opłacie składki przez lat dwa, utracą prawo członka i wykreślony będzie z listy członków. Niezależnie od tego członkowie Towarzystwa wszelkich kategorii mogą być wykluczeni z Towarzystwa na zasadzie uchwały Ogólnego Zgromadzenia.

Występujący dobrowolnie z Towarzystwa lub wykluczeni członkowie nie mają prawa żądać zwrotu swych składek.

§ 7.

Organami Towarzystwa są: 1° Zarząd, 2° Ogólne Zgromadzenie, 3° Delegaci konserwatorów.

§ 8.

Zarząd Towarzystwa składa się z 15 Członków, obieranych na lat trzy przez ogólne Zgromadzenie. Ciż członkowie wybierają z grona swego Prezesa, dwóch [!] Vice-prezesów, Sekretarza i Kasyera, Zarząd tym sposobem składa się z Prezesa, 2-ch Wice-prezesów, Sekretarza, Kasyera i 10-ciu Członków.

Członkowie Zarządu pełnią obowiązki swe bezpłatnie za wyłączeniem Sekretarza.

§ 9.

Prawa i obowiązki Zarządu są następujące:

1° przyjmować członków-założycieli, członków-protektorów i członków zwyczajnych;

2° mianowanie Delegatów-Konserwatorów Towarzystwa z grona członków, układanie dla nich instrukcyi i regulaminu, udzielanie im poleceń i wskazówek i przyjmowanie od nich sprawozdań;

3° Ułożenie instrukcyi dla Zarządu celem przedstawienia jej na zatwierdzenie Ogólnego Zgromadzenia;

4° Pobieranie składek i wszelkiego rodzaju wpływów i dochodów oraz czynienie wydatków w granicach uchwalonego przez Ogólne Zgromadzenie budżetu;

5° Zarządzanie majątkiem i dochodami Towarzystwa i obmyślanie środków do ich powiększenia;

6° Nabywanie na własność Towarzystwa ruchomych pamiątek i zabytków;

7° Układanie corocznego budżetu i przedstawianie go Ogólnemu Zgromadzeniu na zatwierdzenie;

8° Sporządzanie corocznych sprawozdań z działalności Towarzystwa i przedstawianie ich na zatwierdzenie Ogólnego Zgromadzenia;

9° Zwolywanie zwyczajnych, a w razie potrzeby i nadzwyczajnych Ogólnych Zgromadzeń;

10° Przedsiębranie wszelkich czynności mających na celu osiągnięcie celów i zadań Towarzystwa §-em 2-im niniejszej Ustawy określonych i wydawanie w tym względzie odnośnych rozporządzeń.

§ 10.

Zarząd ma prawo dla urzeczywistnienia poszczególnych celów swej działalności dzielić się na sekcye lub też wysadzać z łona swego komisje z możliwością przybierania do kompletu członków Towarzystwa, a nawet w razie potrzeby osób postronnych.

§ 11.

Zarząd, a w szczególności Prezes Zarządu przedstawia Towarzystwo na zewnątrz i reguluje stosunki Towarzystwa z Władzami Rządowymi.

Wszelką korespondencję, czyto z władzami, czyteż [!] członkami Towarzystwa i osobami postronnymi podpisuje Prezes lub jeden z Vice-prezesów i Sekretarz.

§ 12.

Do ważności postanowień Zarządu wymagana jest obecność Prezesa lub Vice-prezesa, Sekretarza i 3-ch członków Zarządu. Wszelkie postanowienia i uchwały Zarządu zapadają prostą większością głosów.

§ 13.

Prawa i atrybucye Ogólnego Zgromadzenia są następujące:

1° wybór 15-tu członków do Zarządu na lat trzy i wybór coroczny nowych Członków w miejsce wybytych w danym roku przez śmierć i chorobę lub z jakichkolwiek innych przyczyn;

2° zatwierdzanie instrukcyi dla Zarządu;

3° zatwierdzanie corocznych budżetów, sprawdzanie rachunków i przyjmowanie rocznych sprawozdań Zarządu;

4° decydowanie wszelkich wniosków Zarządu lub Członków Towarzystwa jakie Zarząd z uwagi na zakres swej kompetencji uzna za właściwe przedstawić do decyzji Ogólnego Zgromadzenia;

5° nabywanie na własność Towarzystwa nieruchomych pamiątek i zabytków;

6° uchwalanie zmiany ustawy;

- 7° wykluczanie członków z Towarzystwa;
- 8° likwidacja i rozwiązanie Towarzystwa.

§ 14.

Wszelkie postanowienia i uchwały Ogólnych Zgromadzeń, pod przewodnictwem wybranego przez Ogólne Zgromadzenie Prezydującego, zapadają większością głosów obecnych na posiedzeniu Członków Towarzystwa za wyłączeniem uchwał, dotyczących nabywania na własność Towarzystwa nieruchomości pamiątek i zabytków, zmiany ustawy i rozwiązania Towarzystwa, które do ważności swej wymagają większości przynajmniej $\frac{3}{4}$ liczby obecnych na posiedzeniu członków.

§ 15.

Zwyczajne Ogólne Zgromadzenia odbywać się winny w Styczniu każdego roku. Zwołuje je Prezes Zarządu lub jeden z Vice-prezesów. Nadzwyczajne Ogólne Zgromadzenia zwołuje Prezes Zarządu lub jeden z Vice-prezesów na skutek postanowienia Zarządu lub też piśmiennego żądania przynajmniej 15-tu Członków Towarzystwa.

§ 16.

Do prawomocności zwyczajnych i nadzwyczajnych Ogólnych Zgromadzeń wymaga się obecności przynajmniej połowy członków Towarzystwa, zamieszkałych w Warszawie; w wypadku nieprzybycia na posiedzenie członków w tej ilości, Zarząd wyznacza ponowny termin za dwa tygodnie i w tym terminie odbędzie się Ogólne Zgromadzenie bez względu na ilość przybyłych na Ogólne Zgromadzenie członków.

§ 17.

Zarząd o terminie zwyczajnych i nadzwyczajnych Zgromadzeń Ogólnych zawiadamia Członków Towarzystwa przez trzykrotne w odstępach trzydniowych ogłoszenie w trzech najpoczytniejszych organach Warszawskiej prasy.

§ 18.

Delegaci-Konserwatorowie stanowią organ wykonawczy Towarzystwa po za [!] obrębem Warszawy. Obowiązani są działać w myśl specjalnej dla nich instrukcji i wykonywać wszelkie zlecenia i rozporządzenia Zarządu i zdawać Zarządowi szczegółowe sprawozdania ze swej działalności.

Delegaci-Konserwatorowie mianowani są z pomiędzy Członków Towarzystwa.

§ 19.

Obowiązki delegatów są następujące:

- 1° jednanie nowych członków Towarzystwa i przedstawianie ich Zarządowi do przyjęcia;
 - 2° zbieranie składek od członków i wszelkich ofiar i wpływów od osób postronnych, przesyłanie ich do Zarządu Towarzystwa, jako też staranie się o przysporzenie środków materialnych Towarzystwa, przez urządzanie pogadanek, odczytów i t. p.
 - 3° wyszukiwanie pamiątek i zabytków, zawiadamianie o ich istnieniu Zarządu, opiniowanie o pożyteczności ich nabywania na rzecz Towarzystwa;
 - 4° pośredniczenie między Członkami Towarzystwa, przebywającymi w ich Okręgu, a Zarządem Towarzystwa;
 - 5° wykonywanie wskazówek i poleceń Zarządu i udzielanie Zarządowi wszelkich informacji;
 - 6° zakładanie kółek miejscowych na mocy upoważnienia Zarządu i przewodniczenie tym kółkom.
- Zastrzega się, że kółka takie nie stanowią oddzielnych stowarzyszeń i ulegają bezwarunkowej władzy Zarządu Towarzystwa, który może je w każdej chwili rozwiązać w razie, gdy to uzna za potrzebne w interesie Towarzystwa.

§ 20.

Majątek Towarzystwa składa się: 1° z kapitału żelaznego, 2° z kapitału obrotowego.

§ 21.

Kapitał żelazny Towarzystwa składa się:

- 1° z nieruchomości i kapitałów nabytych przez Towarzystwo drogą kupna, darowizny, zapisów oraz ze składek jednorazowych Członków – Założycieli;
- 2° ze zbiorów pamiątek i zabytków i biblioteki Towarzystwa.

§ 22.

Kapitał obrotowy Towarzystwa tworzy się:

- 1° z rocznych składek członków,
- 2° z drobnych ofiar i datków na cele Towarzystwa,
- 3° z procentów od kapitałów,
- 4° z dochodów z nieruchomości Towarzystwa,
- 5° z dochodów z koncertów, przedstawień, odczytów i t. p.

§ 23.

Zgromadzenie Ogólne przeznaczać będzie corocznie odpowiednią, zależnie od stanu interesów Towarzystwa część jego dochodów na powiększenie kapitału żelaznego.

§ 24.

Na wypadek rozwiązania i likwidacji Towarzystwa czyto dobrowolnego, czy też rozwiązania przymusowego cały ruchomy i nieruchomy majątek przechodzi na własność Warszawskiego Muzeum Handlu i Przemysłu.

§ 25.

Całkowitą biurowość, księgi, protokoły sesyjne Zarządu, protokoły Ogólnych Zgromadzeń i wszelką korespondencję z osobami trzecimi Towarzystwo prowadzić będzie w języku Polskim.

MARIA KRAJEWSKA

ERAZM MAJEWSKI AND ARCHAEOLOGY IN THE SOCIETY FOR THE PROTECTION OF MONUMENTS OF THE PAST (TONZP)

In the collection of the State Archaeological Museum in Warsaw there is documentation which contains information about the process of origin and the first years of activity of the Society for the Protection of Monuments of the Past. It also informs about the role of one of its founder members – Erazm Majewski.

He began the cooperation in November 1905. He consulted the outline of the “Act,” which defined aims and tasks of the organisation which was coming into existence. He also invented its name – *Towarzystwo Opieki nad Zabytkami Przeszłości* (TONZP) – “The Society for the Protection of Monuments of the Past”. Due to the organisational talent, entrepreneurship, scientific authority and considerable financial resources of E. Majewski, he was registered on the list of founder members in September 1906.

In March 1907 he was elected for one of the vice-presidents of the Board of the Society. Meetings soon began to take place once a month and E. Majewski often presided over them. He actively joined the process of formation of structures of the Society and the accomplishment of its tasks. He inventoried a precious book collection from Łohojsk, which was granted to the Society by the Tyszkiewicz family and which contained more than 2000 volumes. He visited archaeological sites which were being discovered in the neighbourhood of Warsaw. He also enforced a project of foundation of an autonomous Museum at the TONZP.

The share of E. Majewski in subsidising the activity of the Society and financially supporting its numerous initiatives was considerable. Already in November 1906 he hosted the Society by assigning one of the rooms in his house in ul. Złota 61 for the Society’s seat. He declared 15 000 roubles for the purchase or construction of the own seat of the TONZP. He granted 25 roubles for photographic plates for the Inventory Lab which was brought

into existence. It prepared and stored photographic documentation. E. Majewski personally participated in negotiations with Wiktor Gomulicki concerning the acquisition of his unique collection of Varsaviana for the Society and granted 100 roubles for this purpose.

After the death of the President of the TONZP Adam Count Krasiński, E. Majewski was elected for the President of the Society in 1910. However, he did not accept this function. His decision was mostly influenced by his steadily deteriorating state of health and the fact that he devoted too much time, forces and energy to his scientific and social activity, to managing his own Archaeological Museum and to his professional work, by which he made his living.

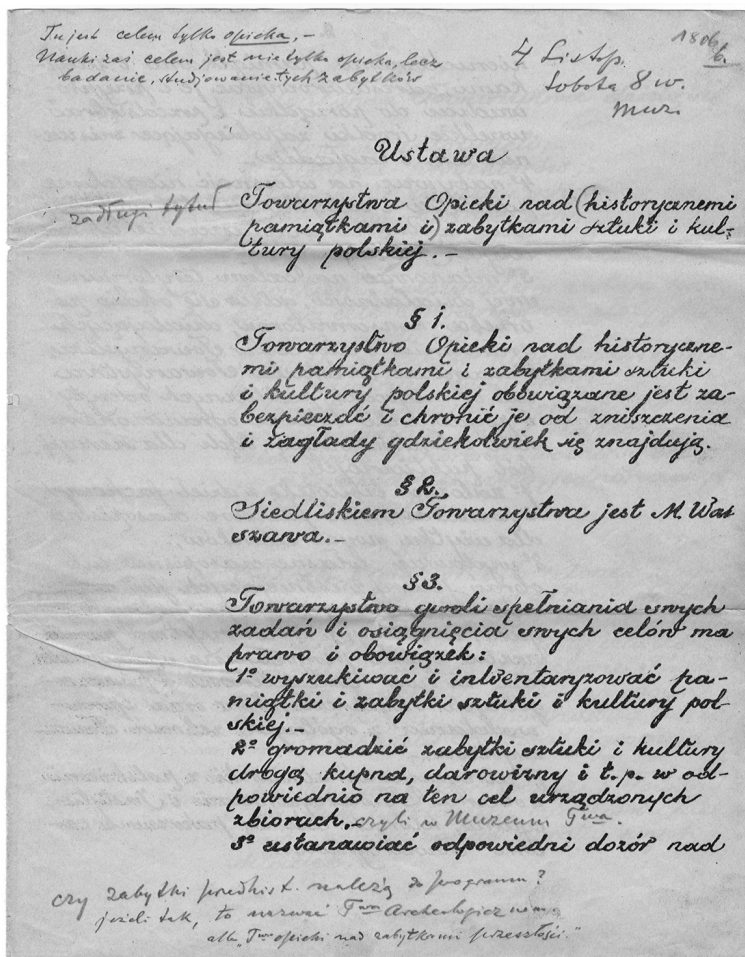
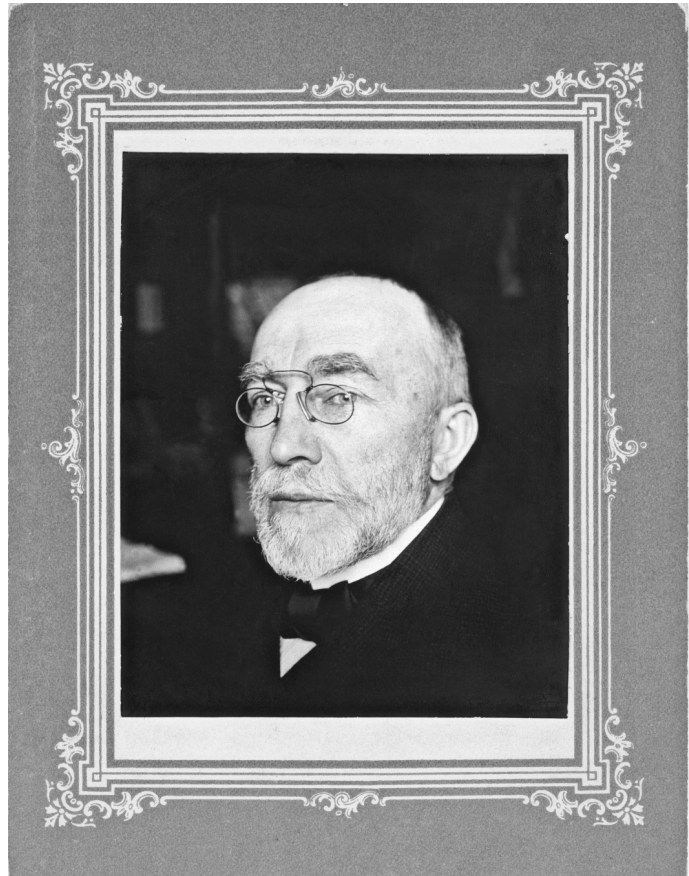
His resignation from intensive work in the TONZP did not mean, however, a complete breach of contacts. Both the fate of the Society and events related to its activities were of vivid interest to E. Majewski. When in March 1911 a decision was made to purchase the house of the Baryczkas in Rynek Starego Miasta 32 in Warsaw, he granted the previously declared enormous sum of 15 000 roubles for this purpose. As the main donor he was invited for the solemn opening of the new premises on 5 June 1912. The opening was inaugurated by a sumptuous exhibition of “Polish miniatures, fabrics and embroideries.” In the following years he eagerly participated in opening ceremonies of subsequent exhibitions. The vestibule of the Baryczkas house became in 1914–1916 the place of deposit of the largest relic in the collection of the Museum of Erazm Majewski, i.e., a 9 m long dugout canoe.

E. Majewski died on 14 November 1922. At a special meeting of the TONZP it was decided to fund a commemorative plaque in his honour and in recognition of his merits.

Translated by Grzegorz Żabiński

Ryc. 1. Erazm Majewski (1858–1922)
(zbiory prywatne K. i Z. Zaborskich).

Fig. 1. Erazm Majewski (1858–1922).

Ryc. 2. „Ustawa Towarzystwa Opieki nad historycznymi pamiątkami i zabytkami sztuki i kultury polskiej”. Strona tytułowa kopii powielonej z rękopisu zawierająca uwagi ręką E. Majewskiego (zbiory PMA, nr inw. 3757/A/1806b).

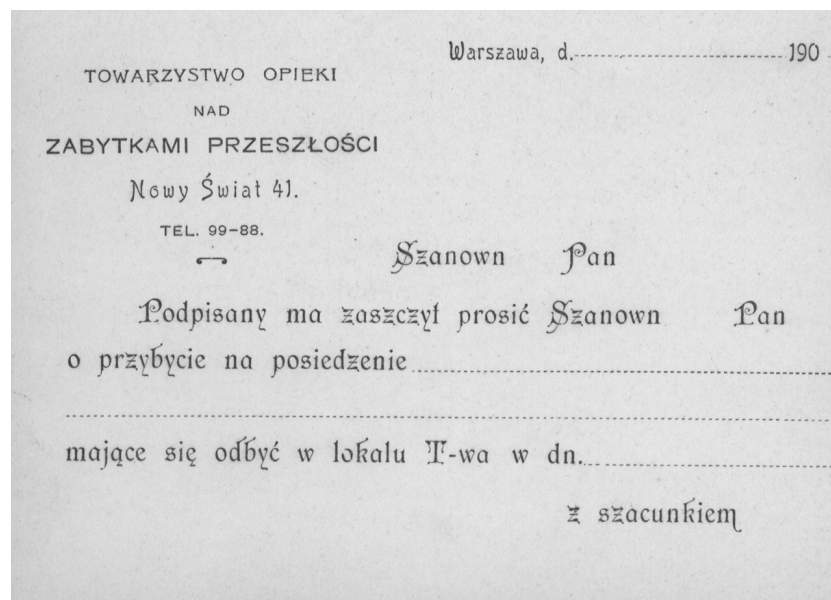
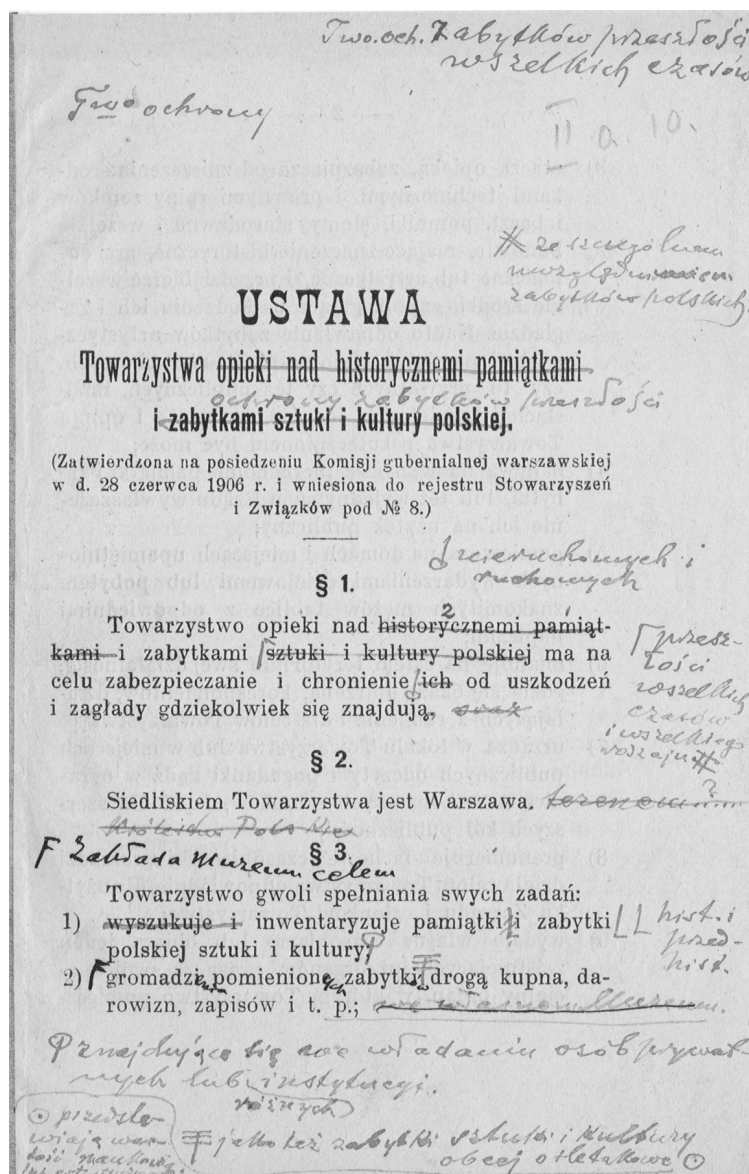
Fig. 2. “Act of the Society for the Protection of historic relics and monuments of Polish art and culture.” Title page of a copy reproduced from the manuscript, with handwritten remarks of E. Majewski.

[illegible][illegible]

Fig. 3. Notes of E. Majewski with comments to the “Act...”.

Ryc. 4. „Ustawa Towarzystwa Opieki nad historycznymi pamiątkami i zabytkami sztuki i kultury polskiej”. Strona tytułowa z uwagami ręką E. Majewskiego (zbiory Pracowni Dokumentacji i Zbiorów IA UW).

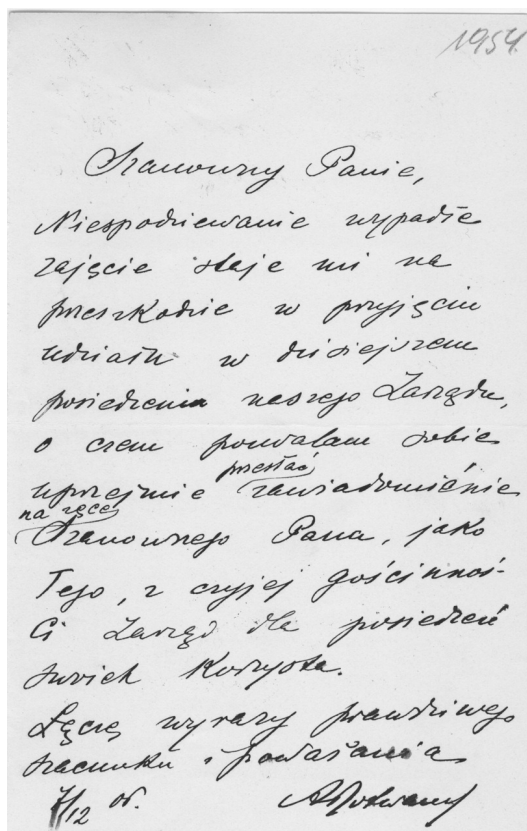
Fig. 4. “Act of the Society for the Protection of historic relics and monuments of Polish art and culture.” Title page with handwritten remarks of E. Majewski.

Ryc. 5. Druk zaproszenia na posiedzenie w siedzibie TOnZP (zbiory PMA, nr inw. 3757/A/bez numeru).

Fig. 5. Print of an invitation to a meeting at the seat of the TOnZP.

PLANSZA 4

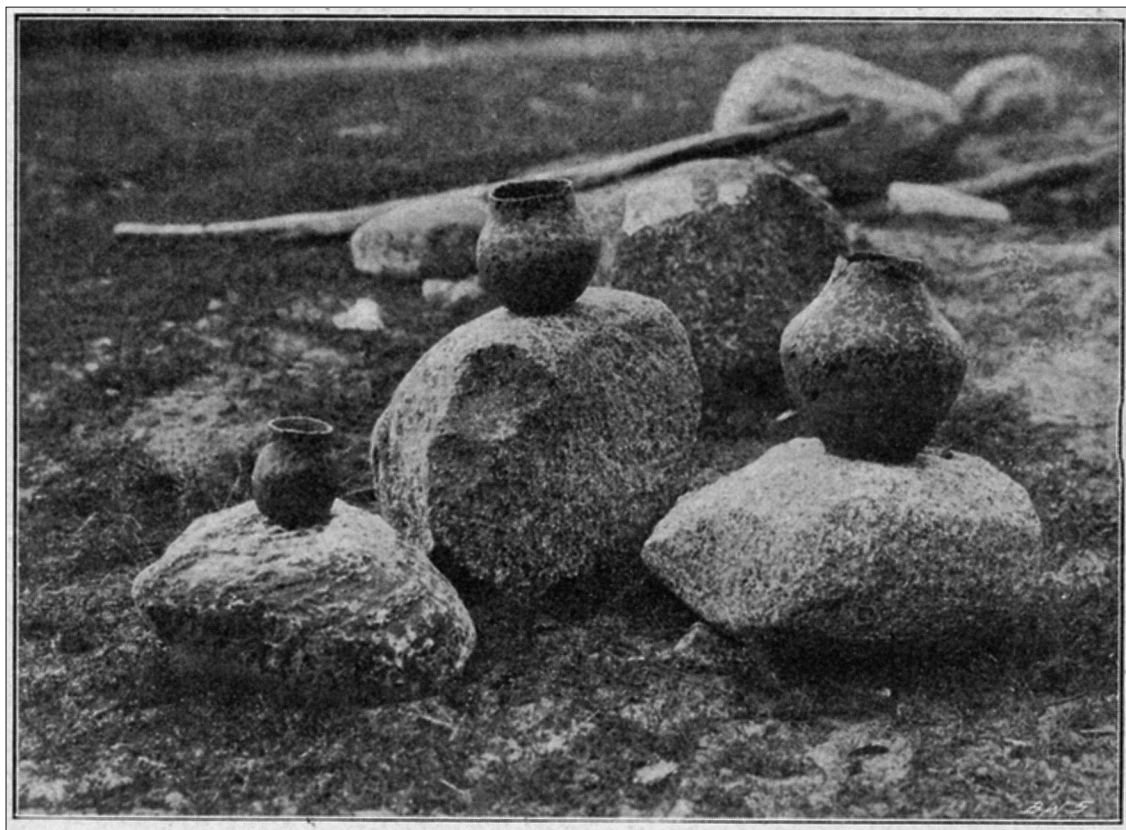
Ryc. 6. Autograf listu Andrzeja Rotwanda do E. Majewskiego zawierający usprawiedliwienie nieobecności autora na posiedzeniu Zarządu TOnZP w dniu 7.12.1906 r. (zbiory PMA, nr inw. 3757/A/1954).

Fig. 6. Autograph of a letter of Andrzej Rotwand to E. Majewski with an excuse of the absence of the author at the meeting of the Board of the TOnZP on 7 December 1906.

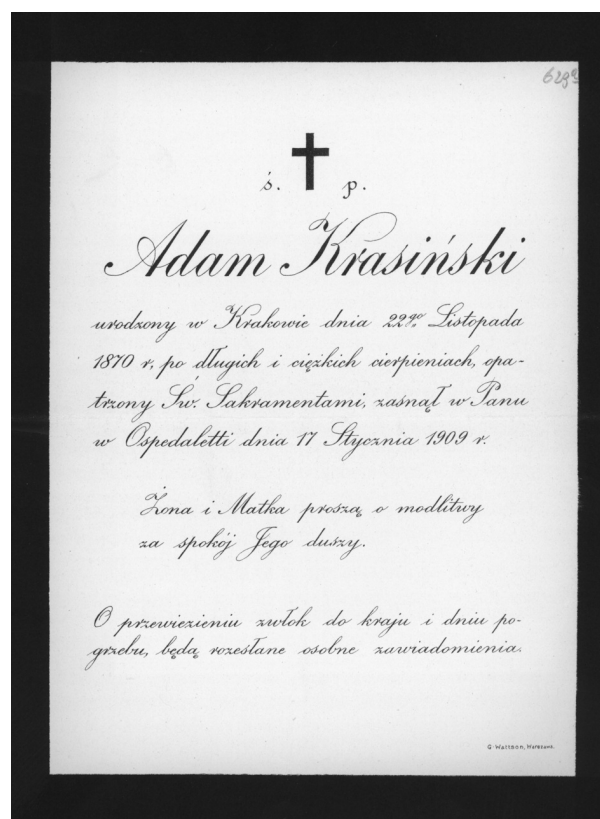
Ryc. 7. Wizyta na cmentarzysku w Jeziornej, od lewej: A. Kraushar i E. Majewski (fot. prasowa, „Tygodnik Ilustrowany” 32, z dn. 8.08.1908 r., 646).

Fig. 7. Visit in the cemetery in Jeziorna, from the left: A. Kraushar and E. Majewski.

Ryc. 8. Ceramika i kamienie wydobyte z grobu na cmentarzysku w Jeziorniej (fot. prasowa, „Tygodnik Ilustrowany” 32, z dn. 8.08.1908 r., 646).

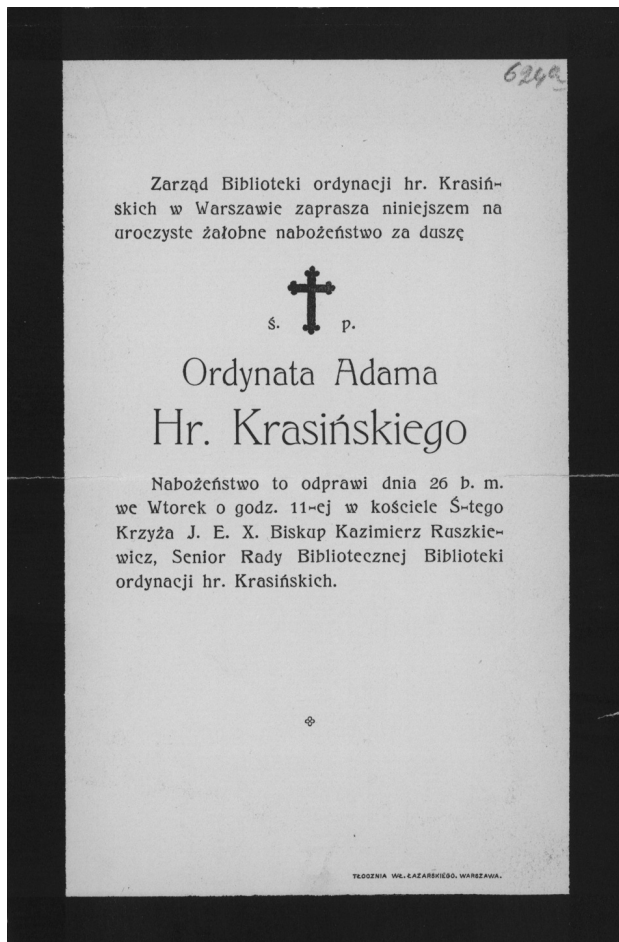
Fig. 8. Pottery and stones taken from a grave in the cemetery in Jeziorna.

Ryc. 9. Zawiadomienie o śmierci prezesa TOnZP Adama hrabiego Krasińskiego (zbiory PMA, nr inw. 3757/A/629a).

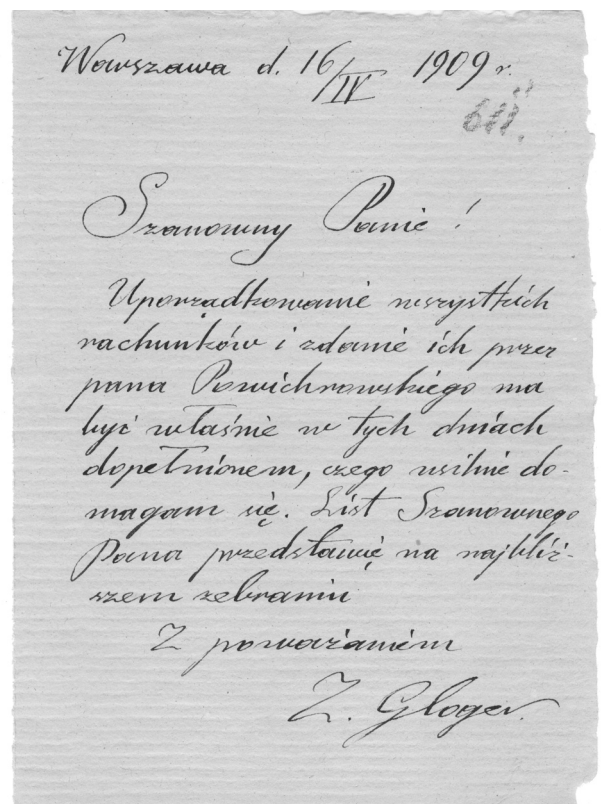
Fig. 9. Notification about the death of the President of the TOnZP Adam Count Krasiński.

PLANSZA 6

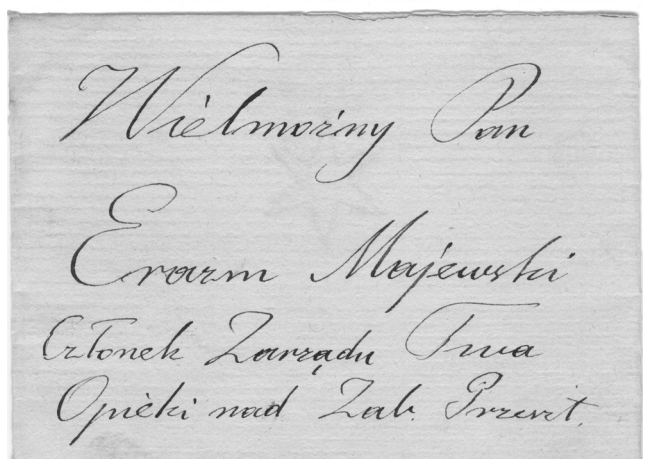
Ryc. 10. Zaproszenie do kościoła Św. Krzyża w Warszawie na mszę żałobną w dniu 26.01.1909 r. w intencji Adama hrabiego Krasin'skiego (zbiory PMA, nr inw. 3757/A/624a).

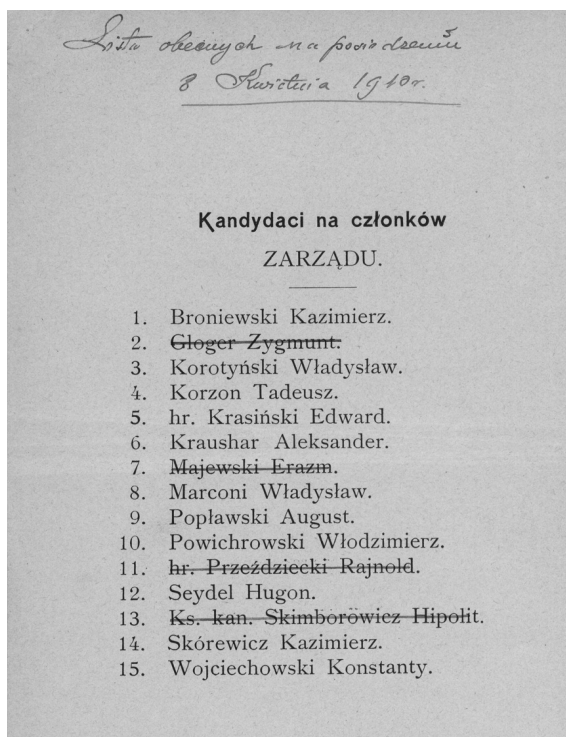
Fig. 10. Invitation to the Holy Cross Church in Warsaw for the mourning mass for Adam Count Krasinski on 26 January 1909.

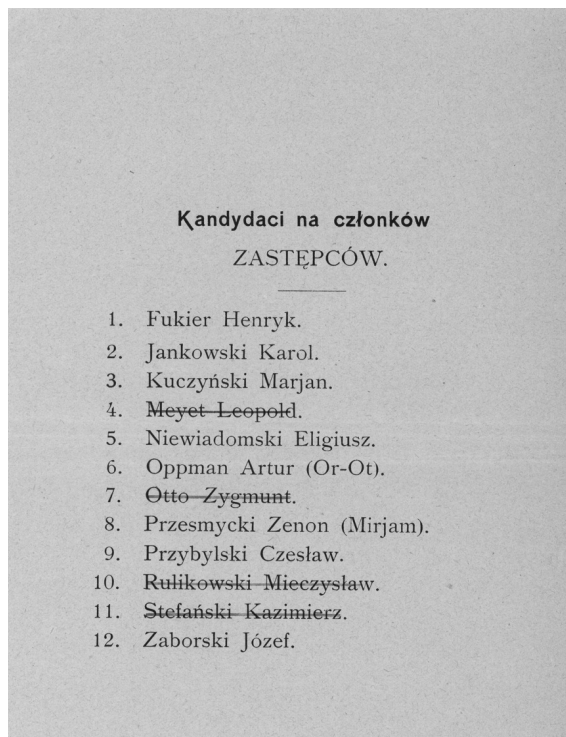
Ryc. 11. Autograf listu Z. Glogera do E. Majewskiego z informacją o podjętych działaniach wyjaśniających w kwestii finansów Towarzystwa (zbiory PMA, nr inw. 3757/A/611).

Fig. 11. Autograph of a letter of Z. Gloger to E. Majewski with information about steps undertaken in order to clarify the issue of finances of the Society.

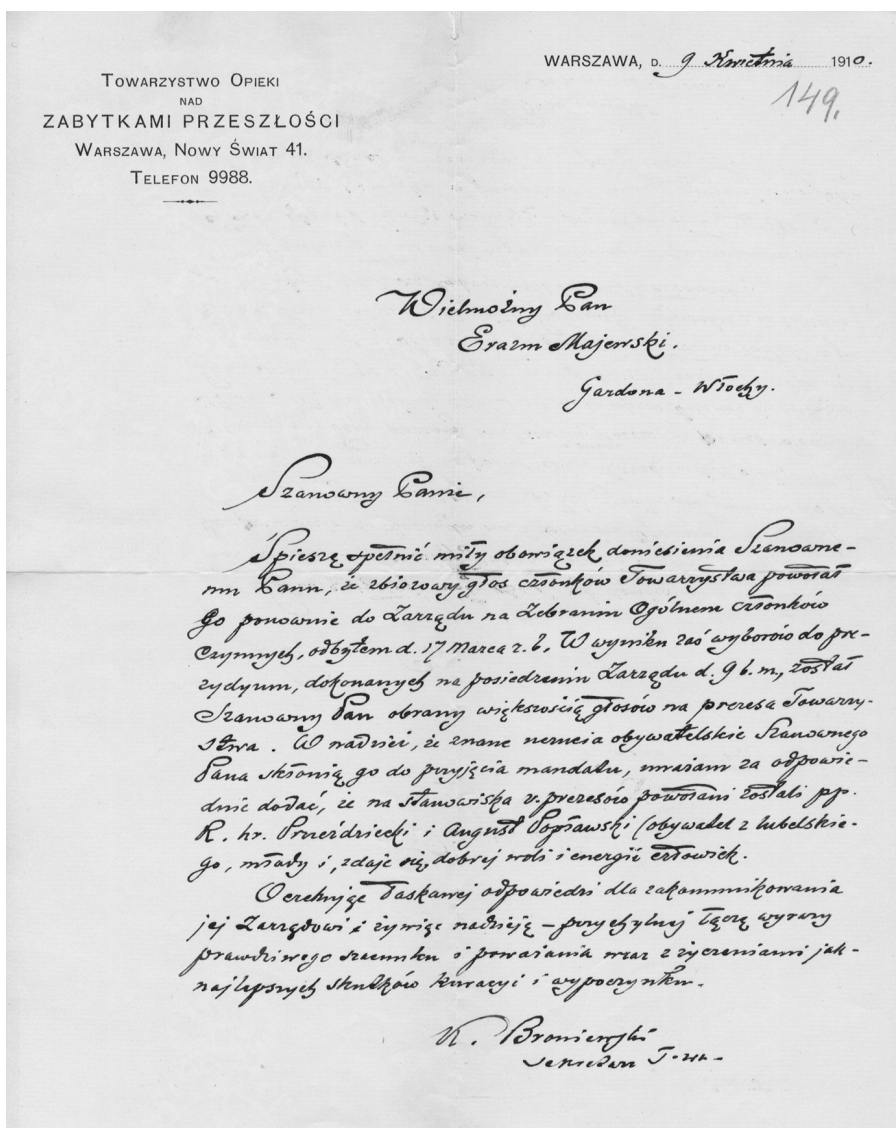
a

b

Ryc. 12. Karty wyborcze do głosowania w dniu 8.04.1910 r. z nazwiskami kandydatów: na członków Zarządu TOnZP (a) oraz na członków zastępców (b) (zbiory PMA, nr inw. 3757/A/bez numeru).

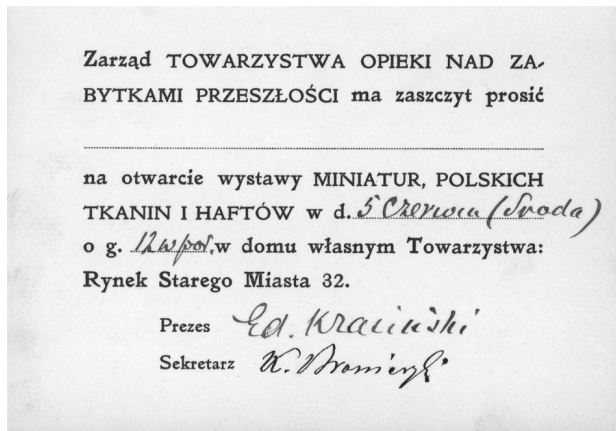
Fig. 12. Voting papers for the election on 8 April 1910 with names of candidates for members of the Board of the TOnZP (a) and candidates for deputy members (b).

Ryc. 13. Autograf listu Kazimierza Broniewskiego do E. Majewskiego zawiadamiający go o wyborze na prezesa TOnZP (zbiory PMA, nr inw. 3757/A/149).

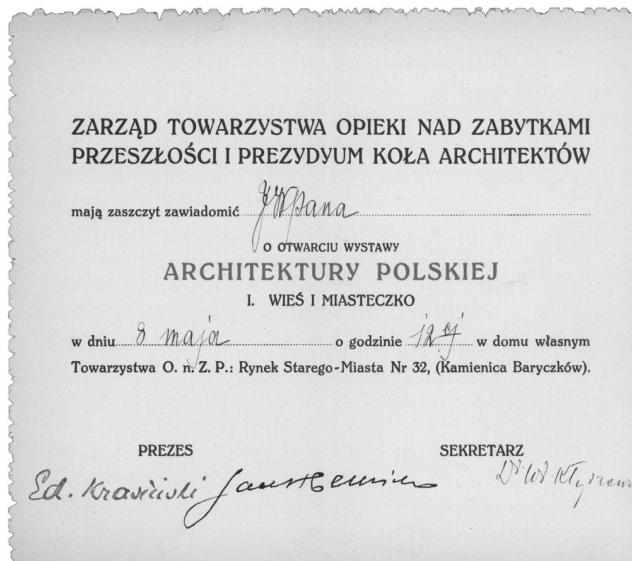
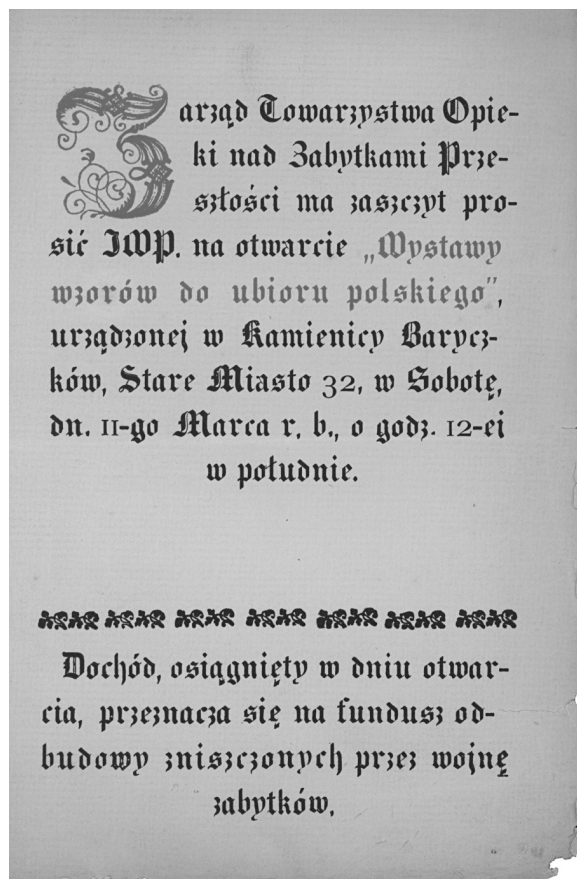
Fig. 13. Autograph of a letter of Kazimierz Broniewski to E. Majewski informing about his election for the President of the Society.

PLANSZA 8

Ryc. 14. Zaproszenie na otwarcie wystawy „Miniatury polskie, tkaniny i hafty” w dniu 5.06.1912 r. (zbiory PMA, nr inw. 3757/A/bez numeru).

Fig. 14. Invitation to the opening of the exhibition “Polish miniatures, fabrics and embroideries” on 5 June 1912.

Ryc. 15. Zaproszenie na otwarcie wystawy „Wieś i miasteczko” w dniu 8.05.1914 r. (zbiory PMA, nr inw. 3757/A/605a).

Fig. 15. Invitation to the opening of the exhibition “Village and small town” on 8 May 1914.

Ryc. 16. Zaproszenie na otwarcie wystawy „Wzory do ubioru polskiego” w dniu 11.03.1915 r. (zbiory PMA, nr inw. 3757/A/604a).

Fig. 16. Invitation to the opening of the exhibition “Patterns for the Polish costume” on 11 March 1915.